

E. LOVINESCU

**ÎN
CUMPĂNA
VREMEI**

NOTE DE RĂZBOIU

**Editura Librăriei Sococ & Co., Soc. anonimă
1919**

E. LOVINESCU

IN MARGINEA EPOPEEI

(NOTE DE RAZBOIU)

BUCUREȘTI

—
Editura Librăriei Socec & Co., Soc. anonimă
1919

GESTUL STRAMOȘESC...

În orașul Focșani, în care mă prinsese mobilizarea, treceau de o săptămână, pe sub geamurile casei, un lung șirag de care. Nu se mai sfârșeau. Treceau zi și noapte boii cumiști rumegând filosofic; treceau căruțele cu sprinteni cai de munte, sau cu greoi cai Normanzi, răsunându-și copita lor lată; treceau stoguri întregi de fân presat; treceau mormane de pâine; treceau boi desjugați și cai în libertate. Se desfundau satele, câmpiile și munții pentru a duce spre fugara linie ferată toate bogățiile acestei țări rodnice.

Înainte boilor mergea țăranul nostru, cu pasul rar și cuminte, cu liniștea lui augustă. Mergea la război. Ai fi crezut că mergea la arat. Ai fi crezut că săvârșia unul din acele gesturi simple și solemne prin care se deschid vinele pământului darnic. Nici o emoție nu i se citia pe față. Călca rar și îndesat. De unde venia însă atâta liniște simplă?

* * *

Dela strămoși.

Gestul lui era un gest ancestral. Țăranul român n'a făcut numai gestul august al să-

mănătorului cântat de poeți. El a făcut și gestul soldatului ce merge la războiu.

Pe ulița pe care trecea lungul șirag al căruțelor, al boilor cuminți, al cailor mărunți și al țăranilor liniștiți, a trecut de atâtea ori acelaș șirag nesfârșit. Alți oameni. Aceiași rasă însă. Acelaș dispreț de moarte, acelaș fatalism în privința «scrisului soartei», acelaș supus simț al datoriei, acelaș eroism simplu și firesc... Drumeții de acum erau niște fantome ce se desprindeau din umbra istoriei pentru a mai săvârși încă odată gestul strămoșesc al jertfei de sine și al iubirii de țară și de pământ. Cântecul legănat al clopotelor i-a chemat la războiu. Odinioară îi chema buciul lui Ștefan cel Mare și al tuturor Voievozilor. Atunci ca și acum răsunau câmpiile și munții de cântec de războiu.

Părăsind brazda începută, țăranii întorceau boii spre chemarea la arme. Plăeșii se scoborau din munte, muncitorii veniau de pe ogoare. Simplu. Mergeau astfel să-și împlinească a doua menire a lor: după munca pământului sfânt, apărarea lui împotriva dușmanilor.

De aceea treceau și în luna lui August 1916 pe sub geamuri, într'un șirag nesfârșit de oameni, făcând un gest strămoșesc, liniștiți și fără nici o emoție.

* * *

Aceiași țărani fac astăzi gestul ancestral la hotarul Nistrului și al Tisei, continuând eternitatea rasei.

CARPAȚII...

Nu mai sunt Carpații..!

Au fost prea mult. De două milenii creasta lor sălbatică a dominat întreaga istorie a neamului nostru. Și în bine și în rău. Ne-a despărțit, înstrăinându-ne unii de alții, Ne-a retezat fără milă în două: *dissecta membra*. Membre risipite ce au străbătut prin toate vicisitudinile veacurilor, făurindu-și în tăcere visul unei Uniri zădărnice de acest spate de gigant ridicat tocmai în mijlocul Daciei străbune. Și, totuși, în vremuri grele, Carpații ne-au fost și de mare ajutor. În văgăunile lor tainice s'a păstrat neștirbită rasa noastră, copleșită din toate părțile de puhoaiile desfundate ale barbarilor hrăpareți...

* * *

De câte ori ochii arși de patima nostalgiei ai fraților noștri se vor fi ridicat cu durere spre zidul înalt al Carpaților? De câte ori îl vor fi blestemat că le-a închis orizontul Regatului Român? Câte gemete nu vor fi auzit Carpații bătrâni și silhui? Câte rugăciuni nedăjduite? Câte amenințări neputincioase?...

Nimic nu i-a mișcat. Au stat neclintiți între cele două frânturi ale neamului nostru. De aproape o mie de ani se uită cu nepăsare la destinele lor deosebite. De doi ani Carpații devenise și mai tragici. Durerea fraților noștri, morți pe toate câmpurile de luptă, se izbia de zidul creștelor nepăsătoare. Pe piscurile lor se înălțau tunurile cesaro-crăești amenințătoare. Vrășmășiei Carpaților li se adăoga și vrășmășia înarmată a dușmanilor noștri seculari...

* * *

Și, deodată, sgomot de războiu. Dela întâia veste, o minune. Zidul inexpugnabil al Carpaților trufași a început să trosnească. Și printre crăpăturile lor au apărut baionetele înșiruite ale dorobanților noștri. Din trecătoarea Prisăcanilor, din valea Bicăzului, din trecătorile Ghimeșului și a Palancăi, din valea Uzului, din trecătoarea Oituzului și a Jiului, din meterezele lui Tudor, au început să se scurgă de odată, la un singur semn, armatele românești, dorobanții ușori și artileria grea. S'au năruit Carpații. Printre ruinele lor s'a infiltrat picătură cu picătură și pe un front enorm oastea noastră. Li credeam dușmani neînduplecați, și Carpații s'au arătat niște giganți bătrâni, cari ne-au speriat de atâta vreme, pentru a ne șterge lacrămile și a ne îndulci durerea!

În locul unui zid de despărțire, ei vor deveni astfel coloana vertebrală a unui corp bipartit, solid organizat în jurul lor...

SBURATOARELE

De mii de ani s'au uitat oamenii spre imensitatea cerului albastru. I-a ispitit înălțimea. Cu ochi inv dioși au urmărit sborul ușor al pasărilor: — minunea aceasta a unei ființe ce, nesocotind legile greutății, se înalță în limpezimea văzduhului, stăpânind pământul și materia grea și inertă...

Sunt mii de ani de când oamenii au încercat deci să-și facă aripi ca pasările. Din antichitatea greco-orientală ne-a venit legenda celui misterios Dedal, pe care l-au ispitit caile văzduhului mediteranian. La *Accademia* din Veneția, e un grup de marmoră din tinerețea marelui Canova. Dedal, bătrânul meșter, potrivește aripile pe umerii fiului său Icar. E atâta șiretenie în ochii bătrânului, atâta ispită și iscodire a necunoscutului, în timp ce în ochii tânărului Icar se revarsă senin dorința înălțimilor! Bătrânul s'a frământat cu mintea, știe și dorește acum să vadă dacă meșteșugul lui a înfrânt legile naturii. Tânărul e neștiutor. El se încrede. Simte cum din umeri îi cresc aripi. Nu șovăiește nici o clipă pentru a se arunca în

vazduh. E tinerețea fericită care îndrăznește pentru că nu cunoaște încă primejdia.

Inercarea lui Dedal e numai o legendă ca și incercarea Meșterului Manole. Antichitatea n'a deslegat problema omului sburător. Sborul a rămas și mai departe o sublimă ispită a omului. In el s'a concretizat un mare simbol: *idealul*. Sborul a devenit astfel simbolul tendinței de a ne înălța peste legile soartei noastre, de a pluti în seninătăți deslegate de materialitate. Sborul a devenit acel *excelsior* al tuturor oamenilor de înaltă putere speculativă, care, prin puterea gândului lor, sparg formele materiei, desrobind sufletul...

Și după mii de ani de încordare științifică și de idealizare poetică, iată că într'o dimineață senină se ridică de pe țărmul Normandiei pasărea misterioasă a lui Blériot. Se ridică lin, mirată de propria ei îndrăzneală, se înălță și, dintr'o lovitură de aripă, trece canalul Mânecii pentru a se lăsa pe țărmul Angliei. Senzația sburătorului trebuie să fi fost sublimă. Natura era învinsă.

Omul zdrobia lanțurile materiei pentru a plana în ideal... Nu numai știința câștiga, ci și puterile ideale ale sufletului omenesc. Grațioasa pasăre a lui Blériot era, în sfârșit, imaginea concretă a celui *excelsior*, a acelei tendințe de înălțare și de înobilare, pe care o au sufletele cele mai alese ale omenirii.

* * *

Pasărea lui Blériot a trecut însă în mări-

nele Germanilor. Menirea i-a fost deci schimbată. Nu mai e simbolul idealului, al grației, ci e simbolul morții. Din ciocul ei nu iese strigătul de *excelsior* ci cad bombele ucigătoare... Reducând totul la războiu, pasărea lui Blériot a devenit o pasăre funestă și distrugătoare. Nu mai e sublimă. E o pasăre blestemată și infernală. Și în această privință ca în atâtea altele, Germanii s'au arătat asasinii feroci ai idealului...

„PASĂRICA“ LUI ST. O. IOSIF

O bucată de schijă nemțească s'a rătăcit și în odaia în care se juca o copilă de unsprezece ani. Era Corina lui St. O. Iosif. Poetul, care a cristalizat aspirațiile neamului nostru într'o poezie ce va trăi mai mult de cât întreaga lui operă, moare încă odată: moare în cea mai curată afecțiune a lui, în singura lui dragoste neînveninată, în copilă cu nevinovați ochi verzi, în cea din urmă picătură a sângelui lui generos, în „păsărica“, pe care a iubit-o cu atâta patimă și a cântat-o cu atâta gingășie...

*

Nu voi uita niciodată pe St. O. Iosif în preajma anului 1913... Sufletul lui chinuit se îndrepta spre tragedie. Umbrele morții se așterneau peste mintea lui sbuciumată. În sgomotul unei săli de teatru, în fundul unei loje, mi-a citit pentru întâiași dată marșul lui „*La Arme*“. M'am uitat la bietul Iosif cu mirare. Nimic din ființa lui nu te făcea să bănuiești o notă eroică. Și, totuși, din sufletul lui potolit au ieșit aceste accente virile, cari au sburat apoi din gură'n gură...

În toată făptura lui Iosif se citia o exaltare nepotrivită cu firea lui. Un fel de avânt și de neastâmpăr. O înfrigurare de viață, pe care n'o putea curma de cât o moarte fulgerătoare... „La Arme” era cea din urmă licărire a unui suflet, pe care apropierea morții îl transfigurase, ridicându-l la o înălțime nebănuită...

Marșul lui Iosif și-a urmat apoi soarta, ne mai având nevoie de lutul poetului... Pe când mulțimea entuziastă umplea văzduhul cu strofele marșului „La Arme”, bietul Iosif dormia înțepenit pe veci în mijlocul Biserice, Albe...

* * *

Mobilizarea din 1916 s'a făcut tot în ritmul marșului lui Iosif. Moartea nu-l mai putea ucide încă odată. L'a pedepsit în mica făptură pe care o adorase. Avântul patriotic a fost numai o notă întâmplătoare în opera lui Iosif. Adevăratul lui talent a tălmăcit toate intimitățile și gingășiile sufletului. Măinile lui au rupt cu degetele timide toate frunzele trandafirului inimei omenеști.

Un astfel de poet duios nu putea de cât să iubească pe copii. Ii înțelegea. Trista lui viață a avut și o rază de noroc: o fetiță pe care a cântat-o în versuri de o simplitate și fluditate rară:

... *Ce tresari? Nu-i nimic, nimic*
Liniște și ntunecime,
Doar zefirul
Mosafirul

*Cel șagalnic și pribeag
A trecut pe lângă prag.*

*Si-a trimis o găză mică
Să-ți aduc 'o scrisorică
 Și să-ți spună
 Noapte bună, —
Că și el, sătul de drum,
Merge să se culce acum.*

Nici un poet român n'a subțiat versul în
lamèle atât de fine și străvezii și n'a prefă-
cut poezia într'o muzică atât de simplă, de
melopeică, într'o succesiune de cuvinte atât
de naive și de nemeșteșuguite. Nici un poet
român, afară de d-na Elena Farago, nu s'a
apropiat mai mult de sufletul copilului. ca
St. O. Iosif:

*Cântecul ce ades ți-l cânt,
Când te-adorm în fapt de seară,
Puiule, e-un cântec sfânt,
Vechiu și simplu de la țară.*

*Mama mi-l cânta și ea
Și la versul lui cel dulce
Puiul ei se potolia
Și-o lasă frumos să-l culce.*

*Azi te-adorm cu dânsul eu,
Eri — el m'adormia pe mine,
Și-adormi pe tatăl meu,
Când era copil ca tine.*

*Mâne, când voi fi pământ,
Nu-l uita nici tu, și zi-le,
Zi-le doina, cântec sfânt,
La copiii tăi, copile!*

Biata fetiță! Nu va mai cânta „cântecul sfânt“ copiilor ei. O schijă nemțească a făcut din „păsărica“ lui Iosif un pumn de oscioare ce se odihnesc alături de duiosul poet. Neamul lui St. O. Iosif s'a stins astfel pentru totdeauna.

FUROR TEUTONICUS

Două zeci și cinci de mii de locuitori din Lille au fost luați de Germani și transportați în interiorul Germaniei pentru lucrări agricole. De altfel, n'au ales. Au luat, la întâmplare, oameni de diferite condiții sociale. E o ironie teutonică: față de un popor democratic, față de poporul marei revoluții, ei nu se puteau purta decât democratic. Egalitate față de toți.

În concepția generală a războiului, Germanii ne-au dat îndărăt cu două mii de ani. S'au întors la concepția Romanilor. Prin astfel de procedee de transportare în masă a locuitorilor din provinciile cucerite, ei ne-au împins însă cu trei-patru mii de ani înapoi. Ne-am crede pe timpul vechilor Faraoni egipteni sau a vechilor Regi asirieni, care smulgeau popoare întregi din țarina lor pentru a le așeza aiurea. Ne-am crede pe timpul captivității babilonice sau al vre-unei Rhamses, care, în întoarcerea lui triumfală, târa după el neamurile nomade ale Arabiei pentru a-i înălța la Memfis piramida odihnei de veci..

A trecut vremea piramidelor. Le rămâne Germanilor să ridice cu brațele franceze o statuie «colosală» lui Hindenburg, mai formidabilă decât monstrul ridicat acum la Berlin. Va întrece astfel fetișii antichității: Sfinxul, statuia Soarelui, sau statuia lui Memnon ce trimite cu glas de om salutul său matinal Aurorei...

* * *

După doi ani de războiu, Germanii au rămas încă în vechea lor greșală. Nu-și dau seama că un războiu nu se face numai cu brațe sau cu tunuri și munițiuni. Nu-și dau seamă că alături de forța materială mai e și forța morală. Dela cel dintâiu bubuit de tun au disprețuit-o. Să învingem mai întâi, și-au zis ei. Morala va fi apoi cu noi. N'au recunoscut deci decât morala biruitorului...

Războiul e una din marile perturbări în mersul firesc al omenirii. Cei vechi nu-i puneau nici o înfrânare. Războiul era suprimarea oricărei legi și a oricărei umanități. Strămoșii noștri Romani au fost expresia cea mai puternică a acestei concepții.

De două mii de ani omenirea s'a căznit însă să-i găsească și războiului o albie firească, să-i pună un zăgaz și să-i dea o legislație. Toate popoarele au primit-o. Singuri Germanii n'au primit-o decât cu gândul de a o călca.

De aci, acea serie neagră de cruzimi, de măceluri, de incendii; de aci, atacurile Zeppelinurilor asupra orașelor nevinovate; de aci

torpilarea vaselor de pașnici călători; de aci grozăviile fără număr și fără rușine pentru un popor cu o civilizație atât de mare ca a Germaniei. Ne fiind siguri numai pe forță, Germanii au voit să învingă și prin ferocitate. Dacă ar fi isbutit dela început să biruiască, s'ar fi ales cel puțin cu o victorie, care nu are nevoie de o consacrare morală. Neisbutind, ei fac o greșală psihologică, stăruind într'o ferocitate ce nu trezește decât oroarea întregii omeniri civilizate.

* * *

Crimele Germanilor nu sunt numai legende. Torpilarea *Lusitaniei* și incendiarea *Louvainului* sunt fapte materiale. Tot atât de riguros adevărate sunt și însemnările găsite asupra ofițerilor germani publicate de Bédier, profesorul dela Collège de France.

Iată, de pildă, ordinul generalului Stenger, comandantul brigăzei a 58-a dat la 25 August: «De astăzi să nu se mai facă prizonieri. Toți prizonierii să fie măcelăriți. Răniții, armați sau fără arme, să fie măcelăriți. «Chiar și prizonierii care au și fost adunați în convoiuri să fie măcelăriți. În urma noastră să nu mai rămână nici un dușman viu».

Din carnetul unui ofițer german: «Am împușcat trei sute de locuitori ai orașului. Cei ce au scăpat de salvele puștelor au fost rechiziționați ca gropari. Să fi văzut femeile în acest moment!».

«La Tamines un ofițer superior francez a

fost adus lângă un copac și legat de trunchiu: i s'a înhămat apoi un cal de fiecare picior. La un semnal, s'a dat biciu cailor».

O astfel de ferocitate sistematică nu putea aduce decât ura universală a neutrilor împotriva poporului care în plină civilizație a crezut că războiul nu trebuie să mai cunoască legile umanității.

Orice război își are cruzimile lui. Nu numai războaiele între rase dușmane, ci chiar și războaiele civile. Cetățenii seucid între dânșii fără nici o milă... În oamenii cei mai blânzi se trezește sufletul ancestral al antropitecului. O adevărată nebunie de sânge cuprinde mulțimea dezorbitată. E vie încă amintirea tragică a răscoalelor țărănești. Cine s'ar fi așteptat dela blajinul și fatalistul nostru țăran la o astfel de furie sanguinară e Au ars conace; au ucis pe proprietari. S! înțelege. Au ucis însă și cirezi întregi de boi. E mai greu de înțeles. O nesfârșită dragoste leagă pe țăranul român de vită. Nebunia răscoalei i-a prefăcut însă sufletul... Tot printr'o nebunie contagioasă se pot explica marile crize din istoria tuturor popoarelor și mai ales din istoria Franței. Fără datele psihologiei mulțimei și ale contagiunii mintale n'am putea înțelege nici actele sângeroase ale Teroarei, nici demența deslănțuită a Comunei...

Dacă astfel de fenomene se pot petrece în sânul unei națiuni, cu atât mai ușor izbucnesc în momentul războiului între două po-

poare dușmane. Progromurile rusești, masacrarea Armenilor, cruzimea Bulgarilor față de Sârbi, sunt fapte dezaprobată de orice om civilizat. Au totuși o explicație psihologică. În fața lor ne închinăm ca în fața unei fatalități dictate de lungi dușmăanii de rasă, de o puternică ură comprimată, de o acumulare de energii ancestrale ce așteptau momentul suprem al izbucnirii...

Dacă *furia teutonică* s'ar fi mărginit numai la această formă de demență colectivă, comună tuturor popoarelor în anumite momente de criză, n'ar fi trezit ura întregii omeniri civilizate... Furia teutonică este însă o nebunie organizată. Nu pleacă dintr'un instinct ci dintr'o adâncă și îndelungată premeditare. Nu e o izbucnire pornită din inconștiență, ci un sistem clădit în vederea cuceririi lumii. Lipsiți de inițiativă, Germanii și-au «organizat» și cele mai primare instincte și sentimente. Cruzimea lor e o cruzime dogmatică și științifică.

În fața incendiului Louvainului și a asasinării atâtor copii nevinovați, s'a văzut că această lipsă de umanitate nu era opera câtorva soldați amețiți. Era, dimpotrivă, rezultatul unei întregi doctrine studiate și debătute în numeroase lucrări științifice. O doctrină consacrată în cele mai autorizate manuale ale teoreticianilor războiului... Numai atunci un uragan de indignare a suflat peste întreaga omenire... În vederea domniei universale, un popor mare, puternic, și civilizat

ca Germanii, a putut ajunge până la organizarea în doctrină de război a instinctelor primare ale omului!

Teoreticianii lui au dictat legile de fer ale barbariei sistematice, propovăduind războiul fără umanitate.

«Adâncă mizerie a războiului, scrie Hartmann, trebuie să lovească pe Statul dușman. Trebuie ca sarcina lui să fie și să rămână zdrobitoare. Când a izbucnit războiul, terorismul devine un principiu militar necesar».

Sau :

„In filozofia războiului, scrie Clauzewitz, nu poate intra un principiu de moderațiune”.

Sau :

«Libertatea absolută a acțiunii militare este la războiu o condiție indispensabilă a succesului. Iată principiile pe care militarii trebuie să le opună oricărei încercări de a împiedica această acțiune printr'o legiuire internațională a războiului».

Aceste sunt principiile Statului major german.

Intr'un cuvânt : *terorismul ca factor indispensabil al victoriei și negația ori cărui drept internațional de războiu.*

Astfel de principii nu puteau duce pe Germani decât la ororile ce i-au acoperit de o ură universală.

ELOGIUL UREI...

Cerul acestor splendide zile de toamnă a fost de mai multe ori brăzdat de pasărilor morții. Pașnicii locuitori ai Capitalei le-au primit cu prietenie și curiozitate. Le-au ieșit în întâmpinare.. Pasărilor au lăsat însă din ghiare un nesfârșit șirag de bombe. N'au cruțat viața plăpândă a atâtor copii, nici altarul sfânt al bisericilor.

Au sămănat moartea...

Printre noi, cei rămași, au sămănat însă principiul fecund al urei...

.*

Căci în aceste clipe supreme pentru existența neamului nostru, trebuie să ieșim din apele stătătoare ale contemplativității. Trebuie să ne schimbăm personalitatea. Destul am privit până acum cu resemnare impilarea haină a atâtor neamuri. Să ne scuturăm, căpătând intuiția exactă a primejdiei ce ne amenință. Să știm cu cine luptăm...

Deoparte, un popor rămas la vechea concepție ebraică de neam ales al lui Dumnezeu; un popor cu tendință de dominație univer-

sală, un popor ce nu s'a sfiit, de a întrebuița teroarea în slujba țelului suprem al dominației, un popor ce și-a pângărit propria lui civilizație printr'o neîngăduită lipsă de scrupule morale, prin asasinate, prin călcarea în picioare a tuturor legilor umane...

De altă parte, o rasă inferioară și mărginită, o rasă turanică ce nu s'a ridicat mult peste mentalitatea rudimentară a gorilei feroce. În mâinile acestei gorile, Germanii au împlântat armele destructive ale civilizației lor: tunuri formidabile, aeroplanе, zeppelinuri...

Din ignoranța acestor dușmani au ieșit până acum două monumente de mișelie: Tur-tucaia, și atacul barbar și repetat asupra populației pașnice a Capitalei ce au făcut atâtea victime printre femei și copii.

*

E vremea să ne desmeticim. Atâția morți nevinovați cer ca sângele lor să nu se fi vărsat fără folos... Din pământul stropit se cuvine să răsără floarea roșie a răzbunării și a urei. Avem dușmani ce vor să ne extermineze. Nici un scrupul moral nu-i leagă. Duc un războiu fără milă și fără cruțare. Ne urăsc. Se cuvine să-i urâm și noi. Să ne lepădam haina resemnării și a milei creștinești. Să ne învingem firea blândă și iertătoare. Să înăbușim floarea umanității din sufletele noastre latine. Din sentimentul blestemat al urei să ne facem o axă de activitate. Să ne întredânc în conștiință că nu luptăm cu niște

dușmani, ci cu torturatorii răniților și prizonierilor dela Turtucaia, asasinii femeilor și copiilor din București.

Dacă nu-i exterminăm, ne exterminază ei pe noi...

*

Și dușmanii noștri nu sunt numai în afara. Ei sunt și înăuntru. S'au îmbogățit la noi. În Chanaanul fericit al țării românești s'au înmulțit, au trăit fericiți, au adunat averi imense. Acum ne spionează în voe. Și totuși ne purtăm cu ei ca și cum nu le-am citit în ochi ura...

Să-i urâm și noi. Să ne răzbunăm morții noștri scumpi. Să ne despăgubim casele nimicite... În ogoarele morței să aruncăm și noi principiul fecund al urei. Opinia publică cere să fie potolită prin sânge. E un vârtej ce ne cuprinde. Dacă voim să trăim, să nu-i lăsăm să trăiască... Să aruncăm în pântecul Molochului războiului această rasă blestemată de gorile turanice înarmate cu ultimele invenții de distrugere ale Germanilor...

FACTORII MORALI AI RAZBOIULUI

Războiul nu se razima numai pe oameni și munițiuni. Pe lângă elementul material mai e și elementul moral. *Mens agitat molem*. Dedesubtul munților de munițiuni revărsate pe toate câmpiile Europei, dedesubtul atâtor jertfe omenști aduse pe altarul patriei, e și un suflet care se oțelește și stăpânește totul printr'o încredere făcătoare de minuni. Credința în dreptatea unei cauze, credința în destinele supreme ale Țării, credința în biruința finală a adevărului și a binelui face tunul să vorbească mai răspicat și pieptul omenesc să înfrunte mai cu îndârjire atacul dușmanului.

Din fericire, siguranța morală e cu noi. Războiul nostru e o acțiune morală. Nimic nu poate fi mai legitim și mai sfânt decât dorința unui popor de a viețui laolaltă în marginile lui etnice. Mai târziu, când concepțiile vieții de Stat vor evolua, va părea ca monstruozitatea unor veacuri de barbarie să se face astăzi unor popoare de a trăi în formațiuni nefirești. Va părea o crimă

smulgerea câtorva milioane de oameni dela viața lor normală și liberă. Principiul naționalităților dacă nu este încă o realitate primită de toți, e unul din punctele luminoase ale idealului moral al societăților viitoare. Intrând în războiu, ne luptăm deci și pentru progresul moralei sociale. Această convingere trebuie să ne crească puterile.

* * *

Toți cei ce țin un condei în mână în împrejurările de astăzi, au datorii superioare fața de patrie, ce trec peste finalitatea artei... Sunt dintre cei ce au cerut artă pentru artă. În vremuri normale. Vremurile de astăzi au spart însă cadrele vieții normale și au răsturnat criteriile de judecată.

În clipa în care se pun în cumpănă destinele neamului nostru, ale Europei întregi și poate și ale civilizației umane, nu e vremea unui frumos zadarnic. Sufletul național se sbate în cleștele problemelor de viață și de moarte. Toate energiile trebuiesc îndreptate spre folosul imediat al patriei. E în tradiția noastră ca scriitorii să aibă o largă parte în mișcările mari patriotice și în actele ce au întărit viața Statului nostru modern. Finalitatea scrisului în clipa de față nu stă în emoția estetică, ci în valoarea lui utilitară și morală potrivită cu nevoile prezente... Și aceste nevoi nu sunt de două luni ci de doi ani, de când s'a pus problema idealului nostru național. Călăuzit de acest ideal, am căutat să

adaptez critica 'cerințelor lui. Am socotit-o ca o datorie. Am făcut-o cu toată nepărtinirea, dar și cu toată puterea de iubire și de ură, pe care ți-o dau dragostea de țară și sentimentul primejdiei, cu toate forțele înmulțite, pe cari ți le dau eotuziasmul și desgustul. În vârtejul nobilelor pasiuni, al șovăirilor interesate și al conștiințelor scelerate, sunt fericit că am putut aplica disciplina criticeii unor cercetari de morală literară și am avut îndemnul de a numi lucrurile pe numele lor. Nu va fi indiferent pentru generația de mâine de a ști în ce măsuri au răspuns scriitorii noștri la datoria de a fi facla de lumină îndrumătoare a conștiinței naționale.

* * *

Și acum când lumina s'a făcut, ea trebuie apărută de vânturile evenimentelor posibile. Conștiința că ducem un război drept trebuie să ne ridice deasupra oscilațiilor fatale unui război de lungă durată. Toți cei ce țin un condei în mână trebuie să-și îndrepte activitatea lor pentru a întări vigoarea morală a poporului nostru. E o datorie patriotică ce intră în tradiția scriitorilor. Trebuie înrădăcinată în sufletele cele mai întunecate conștiința că ducem un război drept, un război sfânt, un război inevitabil pentru destinele neamului românesc. Întâmplările luptelor pot fi oricum: războiul trebuia făcut cu toate jertfele ce-ar cere. În el vedem nu numai punțința de a realiza un ideal național ci și pri-

leju! de a lucra pentru progresul moralei sociale. Această conștiință trebuie să devină o forță sufletească de mare valoare care să ne ridice deasupra loviturilor momentului. În fața lui Falkenhayn și Mackensen să înălțăm zidul puterii noastre morale că luptăm pentru dreptate și ideal. De tăria lui abstractă se vor zdrobi armele materiei pururi învinse.

Scriitorii ce nu-și apără țara cu pieptul, au un larg câmp de activitate în direcția pregătirii ei sufletești. Prin scrisul lor trebuie să cultive factorii morali ai războiului, isvor nesecat de energie.

LITERATURA RAZBOIULUI

Armata româna s'a infiltrat în Transilvania prin toate potecile Carpaților. În câteva săptămâni soldații noștri au pus piciorul în Brașov, locul de refugiu al domnilor și boierilor pribegi, în Făgăraș, vatra Țării românești, în Șalimbărul lui Mihai Viteazul și în Odorhei... Câștiguri definitive. Cuceriri care au caracterul perenității...

În această anevoiasă trecere a Carpaților s'au săvârșit, de sigur multe acte de eroism individual sau colectiv. Fapte mici sau mari menite să se prăbușească în noaptea evenimentelor lipsite de istorie. Achile fără Homer n'ar fi mai devenit Achile. Ar fi fost unul din miile de eroi care au trecut pe pământ ca niște umbre din lipsa unui povestitor.

*

Îndărătul unei armate se cuvine deci să sosească și povestitorii. Avem literați, avem istorici, avem ziariști. E, prin urmare, în putința noastră de a îngheba o literatură războinică potrivită și cu nevoile noastre sufletești și cu documentarea viitorimii.

Faptele soldaților noștri cer un ochiu care să le vadă și un condei care să le fixeze. Numai un artist le poate insufla caracterul eternității, dându-le viața amănuntelor și a pitorescului. El poate culege tot ce e semnificativ, o vorbă expresivă, un gest simbolic ce s'ar pierde în vârtejul desperat al atâtor gesturi, un episod mai sugestiv ca descrierea strategică á unei mari bătălii. În colaborația tuturor forțelor naționale a războiului, nu trebuie uitată nici forța pe care o reprezintă artiștii unui popor. S'o solicităm ca pe un element necesar. O epopee n'are nevoie numai de brațe făptuitoare. Mai trebuie și o pupilă cuprinzătoare și un talent de a povesti în cuvinte înaripate lucrurile văzute și trăite. În afară de certitudinea sobră a comunicatului, mai e nevoie și de chenarul viu și cald al povestitorilor și al comentatorilor epopeei noastre naționale.

*

Indărătul frontului mișcător al armatelor noastre, mai sunt și cei rămași acasă. E lumea civilă. Ea nu poate fi cu totul lăsată la o parte din jurul elementelor și a localităților. Între armata noastră de operație și țara civilă s'a tras din nefericire o zonă militară, pe care n'o străbat decât știrile lapidare ale comunicatului: am luat Brașovul; am luat Făgărașul; am înconjurat Sibiu; am luat Șalimbărul...

Nu ajunge. Între țară și front trebuiesc stabilite cât mai multe fire de comunicație.

Țara trebuie să vibreze la toate momentele epopeei noastre naționale. Și această legătură între cei plecați și cei rămași nu poate fi făcută de cât de ziașiți și literați... Cerem deci ca în urma armatei să se organizeze o literatură de războiu, vie, caldă, o adevărată hrană spirituală a prezentului și un document al viitorului... Numai astfel Brașovul, Făgărașul sau Șalimbărul nu vor fi numai niște slabe sonorități, ci vibrații vii din ritmul sufletesc al întregului popor românesc...

RĂZBOIUL GENERATOR DE LITERATURĂ

Lângă trupul încă viu și cald al războiului s'au strâns la consult toți doctorii literari... Din punctul de vedere ideologic și umanitar războiul a fost o primejdie, declară cei mai mulți. A înjosit pe oameni, ațâțându-i pe unii împotriva altora. Cugetătorii cei mai senini s'au scoborât în arena instinctelor de rasă. De ar fi trăit însuși blândul Tolstoi ar fi propovăduit noua biblie a urei. Războiul a ucis partea cea mai bună din om: umanitatea. În schimb n'a creat nimic. Literatura de războiu e slabă. Din această deslănțuire uriașe de pasiuni n'a ieșit o singură operă în adevăr mare. Nu ne am ales decât cu opere de exaltare a sentimentului patriotic sau cu reproducerea fidelă a unor scene de războiu, pururi aceleași. Din tot ce s'a scris până acum, n'a țâșnit încă scânteia pe care au așteptat-o zadarnic atâția. Și nici nu va țâșni.

Mai mult. E de datoria noastră să reparăm ruinele războiului, închizându-i rănile. Să ștergem urmele adânci ale flagelului ce a pustiit

cugetarea omenirii timp de patru an . Să restaurăm lumea nouă pe temeliile umanitare. Să uităm că a fost războiu, înălțând din nou prestigiul idealului și al înfrățirii neamurilor. Literatura de războiu e o revenire la instinctele primare. Din punctul de vedere omenesc, e o scădere morală ; din punctul de vedere artistic, a dovedit o inferioritate ce nu se poate tăgădui. Războiul nu e generator nici de frumos etic, nici de frumos estetic...

* * *

Ne intrând în cadrele unei cronici literare, nu mă voi ocupa de frumusețea și justificarea morală a războiului. Ajunge a-l recunoaște ca pe un fapt din care isvorăsc cele mai mari prefaceri sociale. Din principiu nu este deci de admis că nu poate și nu trebuie să devină, și un obiect literar. Cei ce-l judecă din literatura de până acum ; se grăbesc în judecata lor. Adevărata literatură a războiului nu numai că nu va înceta ; ea va începe de abia acum.

Cu încheierea războiului, s'a încheiat numai prima fază a literaturii de război, care are și cele mai puține legături cu arta : literatura de acțiune națională, cu un caracter mai mult retoric ; literatura de discursuri răsunătoare ; literatura de cântece patriotice, literatura de ură și de îmbărbătare, literatura ce tindea spre finalitatea acțiunii... Privită din punctul de vedere al artei, o literatură, firește, inferioară.

Războiul a încetat ; cu dânsul va dispărea și această literatură tendențioasă. Pornită dintr'o necesitate, nu se va prelungi peste limitele acestei necesități. Nevoia de acțiune pe care o simt unii artiști se va îndrepta spre alte ținte. Principiile wilsoniene li-ar putea lua locul. E o presupunere pe care o facem. Nu stabilim însă niciun determinism. Căile viitorului rămân totdeauna obscure. E cu puțință să avem deci o literatură umanitară și pacifică. E chiar în orânduirea lucrurilor. În ondulația universală, oricărei acțiuni e firesc să-i urmeze o reacțiune. Tiraniei țariste i-a urmat neînfrânarea bolșevistă. Timpul numai stabilește echilibrul tendințelor violente contradictorii, topind excesele. Literaturii de ură s'ar putea să-i urmeze literatura de dragoste. O astfel de literatură e în funcțiune de împrejurări. Luând coloarea vremii, este deci o artă caducă.

* * *

Războiul este înainte de toate unul din cele mai însemnate izvoare de inspirație epică. Este deci în cel mai larg înțeles un generator de frumos estetic. Literatura universală îi datorește unele din cele mai frumoase pagini. Ce este Iliada decât o literatură de războiu? Ce sunt poemele indiene decât exponentul literar al penetrațiunii arice în spre sudul Indiei, și al lupțelor seculare dintre rasa învinsă și cea învingătoare? Toate epopeele antice și moderne trăesc din războaie. Iar în timpurile de azi, dela

Războiu și Pace al lui Tolstoi până la literatura eroică a lui Sienkiewicz, sau până la La débâcle a lui Zola, romanul de războiu face o parte integrantă și glorioasă din literatura universală.

N'am intrat încă în această fază epică a războiului. Literatura de până acum, chiar când vrea să fie epică, e mai mult retorică sau lirică. E prea aproape de noi. Vedem mărit și înmulțit. Scriem sub impresia încă violentă a faptelor; nu ne putem lepăda de prejudecăți. Fixăm momentele prin prizma urei sau a iubirii.

Pentru o privire obiectivă ne trebuie o perspectivă. Vor trece ani până ce lucrurile vor lua adevăratele lor proporții, devenind senin contemplabile. Numai atunci războiul va ajunge generator de literatură epică.

Departe de a crede deci că literatura de războiu va înceta, ea nici n'a început. Abia peste câțiva ani, războiul va deveni fecund. O imensă literatură de războiu se va ridica în întreaga lume civilizată. Și dacă nu vom avea și noi Iliada noastră, vom avea, de sigur, opere de artă în care epopea celor doi de luptă va fi fixată sub trăsăturile eternității.

ARTA MUTILATA...

Printre ruinele fumegânde ale acestui războiu fără pildă în istoria omenirii se strecoară mii de palide umbre mutilate. Oamenii, ce și-au jertfit o parte a trupului lor trudit pentru ideea sfântă a Patriei. Din frânturile mădurelor lor au tras brâul țării crescute..

Au fost mutilați atâția oameni; au fost mutilate însă și operele de artă. S'au năruit atâtea catedrale; atâția demoni gotici s'au răsucit în incendiul obuzelor. Au pierit poate pentru totdeauna. Bani nu vor lipsi, de sigur. Va lipsi însă pietatea răbdătoare ce se încovoae tăcută deasupra unui sfânt de piatră o viață întreagă, va lipsi credința ce acopere cu dantelă de marmură tabernacolele, și supțiază în ace de piatră vârful turlor. Din cenușa războiului nu se vor ridica deci nici odata aceste opere ale unei arte vetuste...

* * *

Dar în războiul acesta uriaș, n'au fost mutilați numai luptătorii și pietrele centenare ale catedralelor gotice. Au fost mutilate și

gândurile noastre cele mai bune, ce s'ar fi revărsat, altfel, în armonia cuvintelor sonore. E și aceasta o artă : artă, pe care o făptuim zilnic, din prisosul unei emoții și prin biruința unei armonii interioare ce pune un ritm în cele mai neînsemnate manifestații ale artistului.

N'am luptat pe front. Mâneca nu flutură în vânt în lipsa brațului mutilat. Intre degetele înțepenite ale scriitorului, stă totuși condeiul mutilat. Războiul i l'a frânt...

Mai întâi, a luat pe artiști ca pe niște fulgi în deslănțuirea forțelor oarbe. Nu vorbesc de cei pe cari i-a trimis în umezeala tranșeelor. Nu vorbesc de cei ce au mușcat pământul. Mă gândesc numai la cei ce au rămas în căldura odăei lor. Războiul i-a înăbușit. Gândurile lor cele mai bune au urmat linia de foc. Cu neputință să se poate frânge din cercul de văpae ce-i înconjură în linii tot mai strânse. De ar fi mai durat războiul, cugetarea și-ar fi găsit moartea scorpionului în brâul de jar.

Cine mai putea avea răgazul gândurilor senine, al artei migăloase ? Cine se mai putea pune pe lucrul trudnic, care cere o desăvârșită libertate a spiritului ? Cine, să se lase în voia concepțiilor largi și îndepărtate ? Lucrările începute stau și acum mutilate, așteptând vremuri mai bune. Cele neîncepute s'au sgârcit în fetusul unei idei uitate în borcanele de spirt ale minții... Se vor mai trezi oare la viață în condițiile noi ale păcei?

* * *

Dacă nu se putea face artă «în mare», se putea face însă artă mărunță. Artă vie ieșită din spectacolul tragic al războiului, artă ieșită din mulțime și îndreptată spre mulțime, artă de ură și de iubire, de exaltare și de sânge, o artă pasionată și violentă. N'am avut nici această literatură războinică.

Nu ne-a lipsit, desigur, credința în dreptatea cauzei. Ne-a lipsit, poate, une-ori ura. Ne-au împiedecat însă în expresia căugetării noastre și cătușele censurii...

Da! Va veni vremea când se va face istoricul censurii românești... Stau articolele noastre mutilate; stau ziarele pângărite. Presa din acești doi ani e un vast spital de invalizi: unuia îi lipsește un braț, altuia o mână; în pânza albă a unei coloane stă întins articolul unui scriitor, sub foarfecile asasin al censurei... Ne știam totuși cu cele mai bune intenții și cu sentimente românești. În patriotismul nostru ne căutam la început numai un îndemn de luptă; la urmă, trebuia să ne căutăm și un îndemn de răbdare pentru a suporta această mutilare cotidiană. Sângele cel mai bun ni s'a scurs din vine pe drumul calvarului. Și dela o vreme, în fața neputinței totale, am încrucișat brațele ostenite de o neegală luptă fără folos. Am așteptat vremuri mai bune.

Au venit. Sau nădăjduim că s'au apropiat. Printre imensele binefaceri ale păcii, așteptăm cu nerăbdare și descătușarea cugetării. Ne vom desrobi de această tiranie apăsă-

toare ce ne pretinde uniformitatea gândirii. Scrisul va alarga iarăși slobod : vom putea iubi și urî. Din truda noastră de părinte vor ieși copiii întregi și nu mutilați. În ziua, în care vor apare intacte coloanele ziarelor și va dispărea și frica oricărei îngrădiri, vom renaște. Vom ști atunci să prețuim și mai mult binecuvântarea libertății cugetării...

VIZIUNI DOBROGENE

Acum șaptesprezece ani cercetam valurile romane din Dobrogea... Mi se vorbise de capatul unui val păstrat foarte bine în curtea administrației depozitelor de petrol din Constanța.

Intrând în curte, întâlnii un funcționar.

— Domnule, îi spusei eu, aici este *valul*?

Funcționarul mă măsură din cap până în picioare:

— Ce *var*, domnule? Aici e petrol și nu *var*.

Nu auzise de valurile romane. Câțiva pași îndărătul casei se vedea totuși o porțiune din aceste valuri ce au făcut una din forțele imperiului roman...

* * *

Luptele sângeroase din Dobrogea, liniile noastre de apărare cunoscute de toți, îmi trezesc în minte viziunea valurilor de pământ și de cărămidă ce șerpuesc de-alungul Dobrogei pentru a o apăra de barbarii năvălitori. Și atunci era aceiași primejdie. Și atunci câmpiile se înegreau de hoardele barbarilor

ce râvneau la bogăția cetăților romane și la mâna ogoarelor cultivate. Legionarul stătea în tranșee. Ca și dorobanțul nostru, aștepta atacul. În el răsăria simbolul *sentinelei* lui Alecsandri.

Sentinelă credincioasă a nemărginitului imperiu roman, peste capul tău a trecut odinioară puhoiul barbarilor...

A trecut dar nu te-a doborât. După două mii de ani, la același post și în aceiaș tranșee a răsărit dorobanțul român. Cu aceiaș tenacitate romană stă de veghe spre a apăra și un patrimoniu de civilizația milenară și un pământ sfânt prin atâta sânge latin...

* * *

Căci acest pământ dobrogean a fost frământat cu sânge roman. Ca un semn al victoriei stă și acum scheletul trofeului dela Adam-Klissi. În bătrânul Tomis a tremurat de frig ușuratecul Ovidiu, plângând Roma pierdută, plăcerile amorului și ale poeziei, bachanalele Suburei, și dragostea Juliei. În acest Tomis, bombardat astăzi de aeroplanele bulgărești, a avut el, în ticătuirea lui Alecsandri, viziunea unui vlăstar latin rasădit pe țărmul Dunărei, și ajuns la înflorirea timpurilor de acum.

* * *

Valurile romane stau și astăzi mărturie a puterii romane.

Ele trag încă dunga ideală a civilizație

latine. După atâtea veacuri războiul s'a pogorât iarăși în tranșee. Dar mai presus de întăriturile de pământ sau de beton armat, mai presus de torturi sau de cetăți, este zidul inexpugnabil al soldaților. A căzut Turtucaia. Îndărătul ei ca un modern val roman, stă frontul invincibil al dorobanților noștri, din care dușmanul a încercat zadarnic să muște.

PRINTRE RANIȚI

Acum când încep să plece rândunicile, Bucureștii au oaspeți noi: *răniții*. De pe celalt mal al Dunărei, nu ne vine numai dihania apocaliptică cu pânțelele plin de bombe, ci suflă și un cânt de eroism. Au sosit cei dintâi soli ai gloriei militare. În plină toamnă au sosit cei dintâi oaspeți ai unei primăveri eterne.

* * *

N'am avut niciodată idolatria mulțimei. În chestie de artă și de cultură am prețuit mai mult marile individualități creatoare, marile minți speculative. Insușirile primare ale rasei se văd mai bine în colectivități. Mișcările populare, clipele solemne și istorice din timpul războiului sau al marilor zguduirii sociale sunt momentele cele mai caracteristice ale sufletului național.

Mai toți scriitorii au lăudat entuziasmul țărânului român din timpul mobilizării din 1913 și de acum. S'ar fi putut crede însă că e un entuziasm anticipat. Unul dintre obicinuitele

avânturi ale rasei latine flamânde de lucruri nouă și îndrăznețe. Cei ce vizitează pe răniții întorși dela război au însă intuiția limpede că în sufletul rasei noastre e, în adevăr, un avânt eroic simplu și nemijlocit, obscur și primar, fără literatură și poate și fără altă motivare decât cea a instinctului.

* * *

În spitalul dela Institutul Moteanu am văzut peste o sută de răniți. Nu mi-am pus în gând să fac literatură, exagerând însușirile neamului. Impresia ce mi-au lasat însă acești oaspeți cu plumb bulgăresc în aripă e înălțătoare. Crezusem până acum într'o legendă și într'o convenție.

Exaltarea însușirilor războinice ale poporului românesc mi se părea o pietate patriotică. Mă închin în fața evidenței cuceritoare. Cu astfel de oameni destinele patriei noastre sunt sigure.

N'am auzit niciun murmur de nemulțumire. Războiul e o necesitate ineluctabila primită cu o desăvârșită seninatate. E un război sfânt. E un războiu poate fără niciun alt epitet : una din funcțiile necesare ale vieții naționale. S'au luptat bine ; au năruit rândur. de dușmani încăpățânați. Își povestesc însă faptele simplu, cum ar povesti o întrecere la horă. Peste vorbele lor plutește un vânt de sănătoasă epopee... O singură dorință au : să se întoarcă la front. Nu e o minciună. Nu e nicio fală. E un simplu adevăr. L'am auzit

dela toți, cu sonoritatea de aur a sincerității.

Nu e numai o dorință ce nu se va realiza. Opt zile după ce vor ieși din spitale, vor intra din nou în zidul de piepturi omenești, în zidul neclintit din fața obuzelor germane.

Acești oameni arși de soare și uscați sunt niște eroi tăcuți. N'au fala faptelor lor. N'au nicielocvența sgomotoasă a magnanimității lor eroi homerici. Își împlinesc datoria cu gestul instinctului ancestral.

* * *

— «Apoi să vezi cum s'a întâmplat, domnule. Respinsesem de trei ori pe Bulgari, dar o bucată de schijă și-a adus aminte și de păcatele mele. Dar că ne-om întoarce noi Românii...»

Ori:

— «Că nu-i nimica, domnule. Ia mi-a sdrelit deștul. Că i-om învața noi minte când ne-om întorcea...»

Atât.

Și aceste cuvinte rostite cu hotărâre și cu nepăsarea morții, de niște oameni atât de simpli și idealizați în decorul alb și curat al spitalului, ne dau chezășia eternității noastre ca neam.

N. IORGA

D-l N. Iorga s'a regăsit pe sine însuși...

În această clipă de mare încercare pentru existența neamului nostru, în care toate suferințele sunt încheștate într'o tragică așteptare, în această clipă în care unii încep să șovăiască, d-l N. Iorga și-a regăsit credința în destinele neamului românesc, luându-și locul de factor al conștiinței naționale. O vastă știință și o rară autoritate morală îl meneau spre acest rol de conducător al opiniei publice în clipa marelor prefaceri.

* * *

Doi ani a șovăit.

În volumul meu din urma *Critice IV* am fixat această șovăire. Era dreptul meu de a îngrași rostul criticii în marginile conștiinței mele de scriitor și de Român. În d-l Iorga am văzut o mare energie națională menită a fi întrebuințată pentru scopurile supreme ale neamului nostru, un vizionar sorocit să taie o altă hartă sufletească Românilor decât oamenii politici cu răspundere.

A sosit și clipa așteptată a intrării în acțiune. Întâmpinăm, de sigur, greutatea nebanuite. Războiul cere sânge rece și pregătire. Le vom dobândi cu timpul. După o înaintare biruitoare a venit și retragerea îndărătul muntelui prieten. Unele conștiințe nesigure au început deci să se clatine. Sămănătorii de frică și-au aruncat sămânța.

În fața lor s'a ridicat d-l N. Iorga. N'a îndemnat la război. Acum e pentru război. Și e cu toată energia elementară a unui ciclop.

* * *

D-l N. Iorga redactează aproape sigur o foaie zilnică: *Neamul Românesc*.

E o foaie «a conștiinței naționale luptătoare» — și niciodată un program n'a fost mai bine limitat și slujit. De doi ani avem o conștiință națională ce se luptă. La început, a fost un crâncen asalt împotriva politicii noastre tradiționale. Trebuia sguduia o clădire laborios ridicată prin munca a treizeci de ani de înțelegere diplomatică. Mai aveam dinainte și o puternică propagandă germană: nu numai pe căile spirituale ci și pe căile materiale. Conștiința națională trebuia să se lupte și cu acest primejdios ferment de disolvare morală. Leviathanul corupției germane trebuia doborât.

După doi ani de încordare a venit războiul. Conștiința românească se luptă astăzi, în suțlețele cele mai întunecate sau mai luminoase, pe toate creștele Carpaților. Conștiința

celor rămași acasă urmează însă oscilațiile frontului cu o înfrigurare ce se poate lesne prefăce în entusiasm sau panică. Deși în afară de linia de războiu, mișcările opiniei publice se răsfrâng asupra frontului. Războiul cere deci și o mobilizare sufletească... Ne trebuie o unificare a conștiinței publice. Să voim cu tenăcitate un singur lucru: *biruința*. Să-i subordonăm toate deosebirile noastre de sentimente și de vederi.

În mijlocul unui popor impresionabil, se simțea nevoia unui organ care să afirme cu energie imperativul categoric al rasei noastre, un organ care, prin autoritatea morală și prin tăria nestrămutată a convingerii, să devină un factor puternic al conștiinței naționale ce luptă să se întregească.

* * *

Acest organ «al conștiinței luptătoare» este *Neamul Românesc* scris aproape în întregime de d-l N. Iorga. Toți cei ce caută o îmbărbătare, în îndoelile ce-i încolțesc, vor găsi în foaia marelui nostru istoric o căldură și o convingere bînerăcătoare. D-l Iorga și-a reluat rolul firesc: rol de călăuză a conștiinței românești pe căile pe care ne cheamă originile și sufletul nostru latin.

Totul îl pregătise pentru acest rol. Și mințile și inima. Chiar și forma apostolică a talentului său literar. În mijlocul sbuciumului sufletească în care ne frământăm, în mijlocul

săbiilor ce zăngănesc și al tunurilor ce bubue, glasul puternic al acestui om de convingere și de conștiință curată e făcut să domine. E o datorie patriotică de a-i netezi căile ce duc spre sufletul mulțimei îngrijorate.

DORMIȚI IN PACE, MORTILOR...

(Din timpul neutralității)

Cu prilejul centenarului lui C. A. Roșetti, amintirea marelui democrat a fost sărbătorită în chipuri deosebite.

De o parte, o rece comemorare oficială, cu discursuri solemne înaintea statuei, cu delegați politici din provincie, aduși sau chiar ridicați pe sus, cu țărani ce nu înțelegeau de ce li se turburase liniștea.

Comemorarea oficială cădea tocmai în ziua în care o bună parte a țării care face politică, și totalitatea Românilor ce nu fac politică își afirmă un înălțător ideal național într-o întrunire impunătoare, fără cetățeni aduși sau ridicați pe sus... Idealul României Mari fusese însă și idealul lui C. A. Rosetti, care urase lui Vodă-Carol să ajungă „*Impăratul tuturilor Românilor*“... Iată-l deci pe Rosetti folosit împotriva propriului său ideal. Comemorarea lui trebuia să zădărnicească sau să micșoreze afirmarea unui ideal național, pentru care el cel dintâi ar fi luptat.

* * *

Mulți alții s'au aprins de o dragoste neașteptată pentru marele democrat. L'au cântat, l'au slăvit. Pentru meritele lui neîndoioase. Firește. Inșă nu numai pentru atât. În meritele lui au văzut o pată pentru scăderile timpului de față. Idealismul și dezinteresarea lui C. A. Rosetti n'au fost preamărite pentru virtutea lor lăuntrică. Ele au slujit la întierarea prezentului, la înfierarea politicei noastre șovăitoare, materialiste, și de o interesare ce ne-a scoborît în fața Europei occidentale.

Alții se folosise de Rosetti pentru a lovi în politica actuală a României și a biciui moravurile prea interesate ale contemporanilor noștri.

Bieții morți nu-și găsesc liniștea nici în mormânt. Devin o armă cu două tăișuri în mâinele celor vii.

* * *

E vremea să le zicem :

— *Dormiți în pace, morților !*

În timpul vieții voastre v'ați trudit în de ajuns. Ați golit paharul amărăciunei până la fund. Cele mai nobile intenții ale voastre au fost înțelese pe dos de contemporani invidioși sau răuvăzători. Câte n'ai avut de îndurat chiar tu, o Rosetti, slăvitul de astăzi ! Și nu e vorba numai de exilul și martirul pentru o idee : e o suferință ce înalță și inobilează. E vorba de mizeria cotidiană, de trădarea a lor tăi, de travestirea meschină a gândurilor tale, de ostilitatea sistematică a

adversarilor politici. Câte bârieli nu ți-a aruncat numai pana pamfletară a lui Eminescu! Ți-a contestat până și naționalitatea. Tu, marele Român, nu aveai nici măcar dreptul să suferi în țara ta pentru ideile tale!...

Ai muncit, ai suferit, ai murit.

Ai dreptul la odihnă...

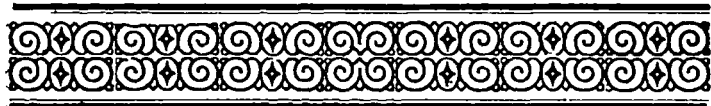
* * *

Dormiți în pace, morților! Bucurați-vă de eternitatea morții... Pentru ce să vă mai tulburăm o liniște meritată, dacă nu vă putem evoca în plină seninătate?

Cât ați trăit, ați luptat pentru ideile voastre. Pentru ce, după moarte să deveniți instrumente oarbe de luptă în mâinile celor vii?

Decât să vă prefaceți în strigoi amenințatori, fiți mai de grabă uitați. Nu ne tulburați cu apariția voastră dușmănoasă!

Dormiți în pace, morților!

MIHAIL KOGALNICEANU

(Din timpul neutralității)

Nu de mult C. A. Rosetti, Gheorghe Lazăr și Ion Ghica. Astăzi Mihail Kogălniceanu. Morților, de ce ne tulburați somnul cu aniversările voastre? Prin ce ironică hotărâre a destinului ne sunați tocmai acum fanfarele amintirii voastre? Ați trăit, ați făptuit, ați făurit România modernă, ați fost oameni mari... Știm. Nu ni-o mai amintiți. Am vrea poate s'o uităm. Nu ne striviți prezentul sub mărgea umbrelor voastre. Ridicate din mormânt, ele par fantomele severe ale unor oameni din alte vremuri.

Suntem porniți din fire să idealizăm trecutul. În perspectiva timpului scurs nu zărim decât contururile energice ale personalității... Defectele dispar. Vedem numai gesturi largi și rodnice. Vă vom fi deci recunoscători în totdeauna. Faptele mari nu vor rămâne fără răsplata generațiilor viitoare. Pentru ce atunci aniversările voastre cad tocmai în aceste vremuri de tragedie națională? Voiți să ne umiliți, ori credeți că vom lua o pildă din viața

voastră eroică? Umilința ne înăbușe. Pilda nu vine. Suntem prea mici pentru a vă urma pildele. Armura voastră nu se potrivește pe trupul nostru plăpând.

În zadar ne-ați amintit că nimic nu se va face fără idealism și fără jertfă. În zadar am evocat sosirea acum o sută de ani a lui Gheorghe Lazăr pe potecele Carpaților, aducând lumină românească pe plaiurile țării românești. Pe aceleași poteci nu trec astăzi decât cirezile contrabandiștilor sus puși.

În zadar am evocat idealismul și largul democratism al lui C. A. Rosettii Astăzi, într-o singură zi opt muncitori au mușcat pământul țării lor. La ce ne-am mai aminti atunci de viața dezinteresată a lui C. A. Rosetti, în mijlocul rapacității universale de azi? De ce i-am rosti cuvântări de laudă la statuă? Nu ne trebuesc vorbe, ci fapte. Și faptele nu tâșnesc... Amintirea oamenilor noștri mari e zadarnică. Ne nmilește fără să ne înalțe. -

— Odihniți-vă deci, morților, în pace. Nu ne tulburați liniștea. Într-o vreme în care noi dormim de doi ani, pentru ce să vă deșteptați din somnul vostru de veci? Pentru ce să ne miluiți, dacă nu ne puteți regenera nu numai cu pilda voastră rece și neîndestulătoare ci și cu fapta vie?

Dacă în Rosetti sărbătoream dezinteresarea, idealismul și mai ales umanitarismul, în Kogălniceanu slăvim cea mai ageră minte politică românească și patriotismul cel mai înfocat în îngrădirea lui.

Rosetti a fost mai mult un cetățean al universului, un visător al Utopiei, un poet al unei lumi mai drepte și mai bune. Mihail Kogălniceanu a fost un mare realist.

Utopia nu l'a ademenit. Viața lui n'a fost decât un lung șirag de realizări...

În nici un bărbat de seamă al țării noastre nu vom găsi încă din tinerețe șirul devenirilor. În nici un om de stat nu vom găsi o maturitate mai prematură.

La douăzeci de ani, în Kogălniceanu găsim în germene toate momentele carierei lui glorioase. Rar o minte atât de tânără a conceput un plan mai sănătos și mai definitiv, pe care avea să-l realizeze apoi într-o lungă viață eroică... La douăzeci de ani Kogălniceanu își făcuse un program politic în care figură Unirea-Principatelor, desrobirea țăganilor, împrăștierea țăranilor... Cei cincizeci de ani ce aveau să urmeze, n'au fost decât destinderea unei voințe energice pentru realizarea acestor puncte luminoase.

* * *

...Și acum ce ne rămâne să facem cu amintirea tulburătoare a acestui erou al voinței? a acestui patriot care a luat și calea pribegiei în urma revoluției pe care o făcuse? a acestui făptuitor al Unirii?

Să regretăm că nu e printre noi pentru a realiza și Unirea cea mare a tuturor Românilor?

Regrete zadarnice. Regretele noastre nu-
vor învia.

Să-i slăvim amintirea?

Slăvire zadarnică. Amintirea lui nu ne va
scoate din neutralitate și contrabande...

Odihnească-se deci în pace! Și dacă mai
avem hipocrizia de a ne aminti de dânsul,
nu-și mai amintească el de noi!...

REGELE SUFERINȚEI

În blânda frumusețe a zilei de 18 Noiembrie 1918, M. S. Regele a intrat triumfal în Capitala regatului său, pângărită doi ani de ocupația străină.

În această clipă de biruință, nu vedem în Rege numai pe Regele biruinții. Gândul nostru înduioșat și recunoscător merge și spre Regele suferinții. Înainte de a trece în istorie ca lăuritorul visului milenar al tuturor Românilor, să ne gândim cu pietate și la Calvarul ce a dus spre Ideal. Istoria îl va uita apoi. În perspectiva timpului, nu se mai deosebesc decât rezultatele. Amarul, zbuciumul, durerea și suprema jertfă de sine se irolesc. Biete lucruri omenеști, pe cari posteritatea nu le cunoaște și nici nu vrea să le cunoască... Se topesc în uitarea nerecunoscătoare a celor ce vin cu ochii îndreptați în spre viitor și nu spre trecut...

Cât timp mai trăim, noi avem însă alte datorii către cei ce au suferit pentru fericirea noastră. Marile realizări se zămislesc din durere. Și în aurul biruinței de azi nu s'a topit

niciodată o suferință mai zguduitoare ca suferința Regelui nostru.

În ziua de 14 August 1916, el a rupt dintr'odată cu rasa și strămoșii lui. Între Hohenzollernul nostru și lungul șirag al prinților și baronilor teudali ce împodobesc recele săli de piatră ale castelului dela Sigmaringen, s'a frânt orice legătură. Nu poate fi o clipă mai tragică: să rupi lanțul milenar, pentru a deveni o verigă singuratecă într'un pământ străin. A voit să fie Român. Pentru acest botez și-a tăgăduit rasa și strămoșii. De nu reușia, rămânea poate fără patrie; un om fără trecut și fără prezent. Nerecunoștința începuse chiar să sufle în artificialele curențe de aer ieșite din foile presei germane.

A reușit însă. A reușit mai mult decât am fi putut nădăjdui. Nu mă închin totuși înaintea succesului. Succesul poate plăcea zeilor. Noi trebuie să ne uităm la intenția sublimă. Să nu ne lăsăm deci amețiți de fanfarele apoteozii, și să ne gândim și la jertfă. Istoria va vorbi poate numai de încoronarea Regelui tuturilor Românilor, noi contemporanii să ne închinăm adânc în fața actului dela 14 August 1916, măreț prin sine, fără oricare alt atribut al succesului.

* * *

A început prin a fi Regele jertfei și a fost doi ani de zile Regele suferinții. Niciunul din cele douăsprezece popasuri ale «Pasiunei» divine nu i-a fost cruțat... Mă închin mai

plecat dinaintea Maestății Suferinței decât dinaintea Apoteozei.

Inchinare ție, Rege al României, care în ziua de 21 Noembrie 1916 ai plecat, fugăr, pe drumurile desfundate ale Moldovei, pierzându-ți Capitala regatului tău ! Ai fugit ; dar pentru noi ai fugit. Pentru idealul nostru ai pătimit. În mărirea Ta de azi nu văd trufia succesului, ci văd pe Regele, pribeag și fără țară...

Văd pe Regele Moldovei sărace și pustiite, văd pe Regele dezastrului, pe Regele nenorocirilor cumplite ierni, văd pe Regele refacerii, văd pe Regele speranțelor noastre dela Mărăști și Mărășești, văd pe Regele captiv al Rușilor în Iași împresurați, pe Regele hotărît să înfrunte pribegia bolșevică a Chersonului, văd pe Regele păcei tragice dela București, păstor al unei țări mutilate și dezonorate.

Slăvit ții deapănuri, o Rege Ferdinand !

Urmașii noștri vor vedea în Tine numai pe Regele României Mari : îngădu-ne pentru o clipă să nu vedem în Tine decât pe Regele unei Suferinți Mari. Și suferința Ta a fost cu atât mai mare, cu cât eră mai mută. În doi ani nu i-a auzit nimeni un murmur. A băut paharul până la fund, fără protestare și fără părere de rău, cu hotărârea omului care în ziua de 14 August 1916 a făcut suprema jertfă de sine, negândindu-se la nerecunoștința contemporanilor ce nu se închină decât dinaintea succesului.

PE SPADA DE ONOARE A LUI BERTHELOT

Ar trebui geniul concis și lapidar al lui Tacit ca să sape strigătul suprem al inimelor noastre pe spada, pe care recunoștința poporului român o va oferi Generalului Berthelot. În câteva cuvinte ar trebui să cetluiească sentimentele ce ne leagă de dânsul și de rasa generoasă care ni l'a trimis în două rânduri: în vremurile de restriște de acum doi ani, în vremurile de bucurie națională de astăzi.

Toată suflarea românească l'a binecuvântat în clipa când ne-a adus mântuirea prin trecerea Dunării la Giurgiu. Prin pasul lui, țara s'a scuturat dintr'odată de jugul străin iar România pășește cu arma la picior spre masa tratativelor de pace. Istoria, căreia îi place numai succesul, îl va prinde poate în această atitudine liberatoare. Noi preferăm însă pe generalul refacerii în mijlocul tifosului exantematic...

* * *

Cine n'a zărit pe drumurile desfundate ale

Moldovei automobilul neobosit al generalului Berthelot ? Cine n'a văzut pe bunul uriaș cu înfățișarea lui părintească și cordială prin toate taberile, în care mai bătea suflarea ostentivă a țării, în toate spitalele, în care se închideau atâtea mii de ochi cu icoana dureroasă a patriei pierdute ?

Cine n'a auzit pe soldații noștri vorbind cu lacrimi de duioșie de «taica Berthelot», care-i bătea pe umăr cu atâta prietenie și-i alina cu vorbe atât de calde ?

Neobosit, metodic, patriarhal și cu o dragoste neistovită pentru neamul nostru în nenorocire, generalul Berthelot, prin pilda lui și a admirabilei misiuni franceze, a făcut cu putință acea miraculoasă renaștere a armatei române zdrobite din vara anului 1917. Iniemele noastre au renăscut din cenușa deseperării în ziua luminoasă de primăvară, când divizia generalului Popescu a defilat atât de marțial la Hârlău sub privirea părintească a generalului Berthelot și în admirația lui Albert Thomas. Am văzut necunoscuți, îmbrățișându-se pe stradă, cu lacrimi în ochi, în ziua de 10 Mai : România nu pierise ! Din pământ ieșise legiunile căciularilor care duceau în ritmul pașilor lor bătăile inimilor noastre ce renășteau la viață și la speranță.

Cu astfel de soldați destinele unei țări nu sunt pierdute. Și n'au fost. Cu acelaș pas hotărât, soldații s'au îndreptat spre locurile de groază și de glorie eternă ce se numesc Mărăști și Mărășești. Neștearsă va fi amint-

tirea eroismului lor ; neștearsă va fi și amin-tirea generalului Berthelot, care a înlesnit prin energia și credința lui acest miracol.

* * *

Istoria va zugrăvi momentul intrării trium-fale a generalului Berthelot în Bucureștii pier-duți atât de tragic în ziua de 23 Noembrie 1916. Noi, vom evoca însă cu strângere de inimă și duioșie noaptea întunecoasă din Fe-bruarie 1918, în care generalul Berthelot și misiunea franceză au trebuit să părăsească pământul țării românești.

Eroismul soldaților noștri păruse zadarnic, Prăbușirea Rusiei ne pusese la discreția trufiei contelui Czernin. La București ni se pecetluise destinul de Hinterland german. Sub lovitura soartei, misiunea franceză trebuia să plece grabnic pe drumurile nesigure ale Rusiei.

O noapte sinistă și opacă... La mica haltă a Nicolinei, stăteau cu inimile strânse prietenii Franței, în așteptarea supremă a despărțirii... Miezul nopții. Prin mijlocul umbrelor tăcute își făcû loc cu o făclie în mână generalul Nicoleanu, anunțând :

— *Maestățile lor Regele și Regina !*

Veneau să aducă cel din urmă omagiu al României marelui ei prieten. Două ceasuri au așteptat sub cerul fără stele până la pornirea trenului ce ducea pe destoinica noastră că-lăuză, în care ne deprinsesem să vedem su-fletul generos al Franței adorate. Și cu uruitul mașinei, au izbucnit suspine îndelung înăbu-

șite : se retrăgea dela noi brațul protector al celui mai nobil popor. Eram lăsați în voia destinului nostru.

* * *

În clipa când generalul Berthelot a intrat triumfal în Capitală ne-am gândit și la tragica plecare dela halta Nicolinei, care ni-i tot atât de scumpă. Bucuria de acum e altoită pe suspinul de atunci.

SOLDAȚII FRANȚEI...

I

Paris, 1914

Dela decretarea mobilizării generale mi-au venit în minte un cuvânt și o icoană.

— *Piou-piou !*

Nu știu cine a născocit acest cuvânt. E minunat: în el curge armonia glasului de mamă ce-și alintă copilul, piuitul puiului ră-tăcit; în el e o chemare de dragoste și de protecție, o legănare și o strângere în brațe.

O mamă trebuie să-l fi rostit mai întâi, prea e dulce. O mamă ce-și privia copilul, cu largii lui pantaloni roșii, depărtându-se în amurg sub povara raniții și a puștei mai mare decât dânsul.

În silabele cuvântului *piou-piou* văd două brațe întinse cu dragoste și desnădejde, un chip duios de Dolorosă, doi ochi înlăcrămați în care se luptă bucuria și durerea.

În *piou-piou* e glasul paserii ce-și cheamă puii în fața amenințării uliului, ce se învâr-tește în rotocoale...

Nicăeri nu e mai puternică legătură dintre

copii și părinți ca în Franța. Nicăieri nu puteau găsi deci mamele un cuvânt mai dulce pentru copiii lor ca în Franța: *piou-piou*, chemare duioasă de mamă ocrotitoare.

E mare și frumos eroismul. E mare însă și iubirea. Sunau goarneau mobilizării generale. Suna toxinul războiului mult așteptat și mai mult temut. În fiecare colț de uliță, în amurgul porților, în pragul caselor, eterna icoană a brațelor împletite în jurul roșului dela tunică, eternii ochi înlăcrămați, eternul hohot al bunului rămas. Iși plângeau mamele franceze copiii ce porneau spre graniță. Nu erau mame spartane, nu puneau ferul în mâna soldatului. Erau însă mame iubitoare.

În copiii lor nu vedeau imaginea eroică a unui «cuceritor de ziduri și de cetăți», ci carne din carnea lor și sânge din sângele lor. Cu toată stufoasă coamă a dragonului, cu tot roșul sângeros al infanteristului, în soldatul ce merge spre frontieră, ele nu văd un ucigător de dușmani, ci un biet pui sburătăcit de mamă, pe care-l amenință cele două capete ale vulturului rapace : un biet *piou-piou*.

II

1916

După doi ani de război, ce vor fi făcând atâți *piou-piou*, pe care i-am văzut micuți și pierduți în haina lor largă, învăluiți de căldura brațelor maternelor? Câți vor fi mușcat

pământul mocirlos al tranșeelor, gândindu-se la durerea mamelor îndepărtate ce-și îngână suferința cu citirea comunicatelor glorioase? Cei mai mulți sunt însă la postul de onoare : înripiți, acolo, în noroiul tranșeei, ca un zid eroic și neînvins, de care se sparg valurile teutonice. Ieșiți din brațele ocrotitoare ale mamelor, acești copii adorați au devenit bravi soldați ai Franței. Dragostea de acasă nu i-a moleșit.

Au devenit oameni. Nu mai sunt prunci ră-tăciți de mamă, ci soldați, cu adevărat soldați, care au dovedit că energiile rasei nu se pierd și că, fără a fi un popor militarizat, sunt un popor războinic.

III

București, Noembrie 1918

În armistițiul divin al unei zile clemente am revăzut, sub arcurile de triumf ale Capitalei, pe acei „*piou-piou*“, pe care-i zărisem la începutul războiului în durerea despărțirii pe cheiurile Parisului, pe acei „*poilus*“ pe care-i evocasem acum doi ani, maturi și eroici, încununați de nimbul atâtor biruințe. După patru ani, i-am văzut, pășind pe ulițele Bucureștilor mântuiți, ca biruitori ai uriașei puteri teutonice și desrobitori ai tuturor neamurilor pământului de sub împilarea milenară.

«Piou-pioul» scăpat din brațele iubitoare

ale mamei, a devenit «bărbosul», dela Verdun, care a străjuit civilizația și onoarea Franței, în clipa celui mai înverșunat atac al forței împotriva dreptății ce s'a dat vreodată pe acest pământ de sânge și de nedreptate. Astăzi, e biruitorul balaurului mitic. Cu lancea încă plină de sânge, el ne apare ca desrobitorul unei Andromede înlănțuite de doi ani de cruzimea teutonică.

De pe umedele cheiuri ale Parisului, din amurgul gangurilor, în care îi îmbrățișau mamele plângând, au pornit pe lunga cale a gloriei, cu popasurile sângeroase ale Marnei, ale Verdunului, ale Iserului, în asalturile sublime dela Roye, Mondidier, Péronne, dela Soissons, în câmpiile însângerate ale Champagnei și ale Sommei, pentru a urni din loc și nimici uriașa armată germană, împlântând steagul biruinței și al desrobirei în Belgrad, Sofia, Buda-Pesta, București și Viena. În fața îndărătnicei lor eroice s'au prăbușit monstruoase imperii de silă și impilare, ridicându-se în loc naționalitățile dintr'o amortire milenară, democrațiile viitorului... Un vaer de lanțuri a răsunit în întreaga Europă. Și dintre ruine s'a auzit suspinul ușurat al Românilor, Polonilor, Sârbilor, Cehilor, Slovaciilor, Italieților. În vârful baionetei micului soldat al Franței a sosit libertatea lumii. Lanțurile au căzut. O nouă omenire se rânduiește pe mai multă dreptate și libertate; o nouă suflare de pace și de înfrățire democratică bate peste

bătrâna Europă, care gemea sub povara armelor...

Fii slăvit în veci, eroic *piou-piou* al Franței eterne. Tu ne-ai adus în raniță libertatea și unirea tuturor Românilor ce-ți aștern sub arcurile de triumf florile sufletelor lor recunoscătoare!

rica, știam de regimente întregi ce se predau cu drapelul și colonelul în frunte pentru a se întoarce apoi împotriva dușmanului ereditar de acasă... O făceau și alții: și Românii și Sârbii și Alsacienii au întors armele împotriva asupritorilor seculari. Lă rămânea însă numai Ceho-Slovacilor cinstea de a scrie o pagină de epopee cu totul personală în acest război, în care s'au scris atâtea pagini de epopee...

Înșelați în speranțele lor legitime de trădarea bolșevică, Ceho-Slovacii au devenit deodată un element de ordine în haosul rusesc, un punct de sprijin al rezistenței până la urmă, și dușmanul din casă al aliaților de ieri și al trădătorilor de azi ai marelui cauze pentru care Ceho-Slovacii se predase de bună voie. Situație paradoxală și primejdioasă: niște prizonieri făcând ordine în casa biruitorului și chemându-l la respectul cuvântului și al cinstei; câteva insule de rezistență în mijlocul valurilor deslănțuite ale revoluției unui popor de o sută cincizeci de milioane de oameni, beți de libertate și de pace cu orice preț... Nu cred să mai fi existat în istorie o situație la fel. Întru câțva asemănătoare e numai expediția celor zece mii de Greci în adâncurile Persiei. Aceștia erau însă numai niște mercenari, pe care nu-i împinsese acolo vre-o credință sau vre-un ideal. Rămăși fără rost în urma morții lui Cyrus, ei au început admirabila lor retragere prin mijlocul unor poame dușmane și viclene, înconjurați de curse

EPOPEEA CEHO-SLOVACA...

Poporul ceho-slovac ne eră puțin cunoscut înainte de războiul mondial. Și, totuși, e un popor de veche tradiție culturală și de adâncă conștiința națională. Pentru mulțimea care nu urmărește însă firul istoric al popoarelor, Ceho-Slovacii erau încă o naționalitate din această Austro-Ungarie de pasiuni clocotitoare și de dureri înăbușite. Cehii nu suferau însă mai mult decât alții. Aveau însă conștiința națională cea mai dezvoltată. Reichsrathul din Viena răsună de cuvintele de dărză protestare ale deputaților lor. Și chiar în timpul teroarei războiului, ajungea până la noi glasul dreptății și al revoltei prin gura lui Kramarcz, Klofak sau Stefanik...

Atât. Cunoșteam dorința obștească a Ceho-Slovacilor de a se desprinde din îmbrățișarea Austriei; cunoșteam acțiunea europeană a lui Masaryk și propaganda lui prin toate capitalele lumii civilizate până și în Iașul nostru sub amenințarea lovituri de la Mărășești, cunoșteam acțiunea lui Benes și admirabila sforțare patriotică a mării colonii cehe din Ame-

și de ispite. Pana Atenianului Xenofon a trecut-o nemuririi ca pe un monument de îndrăzneală, de istețime și de aventuri — pâna la arătarea mării glauce, pe care Grecii au zărit-o în strigătele de bucurie de «Thalassa, thalassa!».

Cu mult mai măreață e epopeea Ceho-Slovacilor în stepele fără sfârșit ale Rusiei bolșevice... Izolați de aliați, ei n'au depus armele. Din prizonieri deveniseră aliații Rușilor; din aliați s'au prefăcut iarăși în dușmani. Și, în loc să-și caute drum spre ieșirea mărilor, ei s'au oprit pe loc, întărindu-se în propria casă a pretenului trădător. Din mijlocul acestui vălmășag de evenimente extraordinare, va ieși, de sigur, un nou Xenofon care să povestească organizarea acestor pitici în țara uriașilor, credința lor, luptele purtate în numele unui ideal înșelat, continuitatea acestor mici și dârze ființe omenеști înșiruite în linie aproape neîntreruptă dela Volga până la Vladivostoc. Și cred că din toată măreția tragică a acestui războiu de uriași, pagina de epopee a Ceho-Slovacilor, pierduți, ca anticii Greci, în stepele ostile ale Rusiei va supraviețui ca un rar exemplu de eroism și de admirabilă conștiință națională.

JALNICA MOLDOVII INTAMPLARE

În Moldova celor doi ani de refugiu, în Moldova ocupației rusești și a exantematicului, m'am gândit adese la *Jalnica Moldovii întâmplare* a bunului Vornic Alecu Beldiman, ce-și începea tânguirea de relele Eteriei grecești căzute asupra Moldovii cu naivele versuri:

*Ce năcaz, ce osîndire, vai mie, ce foc amar.
Ce trăznet și ce lovire, ce otrăvitor păhar:
Cine-a socotit vreodată, c'ne-a putut pune în gînd
Jalnica țării stricare, s'o vază așa curînd?*

Bietul Vornic nu văzuse decât urmele prădăciunilor bandelor lui Ipsilante, și pietrele abia ciuruite de puștile cu cremene ale Turcilor, și i se păruse că țara Moldovei se «stricase», bînd acest «otrăvitor păhar» al răsmeriții grecești pe pămîntul moldovenesc...

Ce ar fi zis însă bietul Vornic de ar fi văzut răsmerița rusească pe bunul pămînt al strămoșilor lui? Nu câteva mii de eteriști trăgându-se grăbiți spre munții Secului sau spre

Sculeni, ci un milion de uriași polari cuprinși de molima revoluției bolșevice... Am văzut sosind puhoiul măreț al soldaților Țarului: oameni ai stepei, sau ai tundrei siberiene, cazacii Donului, și tătarii Crimeei, soldați din Turkestan și Vladivostoc...

Și ne-am pus nădejdea cea mai bună în trupurile lor viguroase și în ochii lor albaștri, în care bietul Delavrancea, cu câteva zile înainte de revoluția din Martie, citia «credința în Dumnezeu și în Țar». Despre credința lor pravoslavnică pot povesti bisericile jefuite, despre credința în Țar va rămâne posterității mărturia celei mai sângeroase drame istorice...

Și i-am văzut venind, nesfârșit: zece îndărăt și unul pe front, după cum a declarat-o ministrul de războiu, generalul Verhovski. I-am văzut, instalându-se în orașele noastre sărace, imperioși și stăpâni; i-am văzut, copleșindu-ne, înăbușindu-ne. Și deodată, revoluția: steaguri roșii, discursuri, procesiuni, automobile blindate ce ruginize prin orașele liniștite, agitându-se acum trufase pe ulițe ca și cum ar fi pornit, în sfârșit, pe front, apoi retragerile, dezastrelor, prădare și jaf, armate întregi hălăduind prin sate fără căpătâi, omorînd oameni, Iașii împresurați, Fălticeni, Botoșanii și Galații atacați, prăbușirea totală, grozava umilință a păcii, banditismul lui Racovski la Odesa, atâtea pagini de sânge și de durere care n'au găsit nici măcar pana bătrânului Vornic pentru a descrie adevărata «Jalnica Moldovii întâmplare»...

Și totuși nu se poate să nu iasă dintre fiii Moldovei un mare povestitor al acestor zile de durere și de înălțare. Trăește cu siguranța, undeva. În apa ochilor lui s'au oglindit adânc răsmerița Rușilor, și bejenia norodului ce fugia de apropierea dușmanilor, și tristețe și raguri de exantematici ce luau drumul spitalelor sau al cimitirului, și scheletul foamei bătând la ușa bordeelor sărace, și bocetele femeilor și jalea satelor distruse și a bisericilor prăbușite...

După ce va închide în pagini magistrale tabloul tragic al suferințelor noastre, după ce va cânta «jalnica tragedie» a pământului și oamenilor Moldovei, a munților din cari au dispărut sălbătăciunile, a pîraelor din cari au dispărut peștii uciși de granatele rusești, după ce va cânta catastrofa celor doi ani de nenorocire — își va aduce însă aminte și de razele de bucurie ce au străbătut bezna din care aproape nu se mai vedeă nici o ieșire...

Căci am avut și bucurii. Mai întâi marea bucurie de a pătimi pentru o credință și convingerea indestructibilă că nu ni se impunea decât o răstignire vremelnică, după care avea să vină o reînviere în apoteoza unei renașteri naționale.

Cele mai mici semne de izbândă ne incendiau sufletele în focul speranțelor: sosirea lui Albert Thomas, și a lui Vandervelde, 10 Mai 1917, sosirea Ardelenilor și a Bucovenenilor la Iași ca voluntari ai armatei române.

Așteptăm dar cu toții pe acest Alecu Bel-
diman al vremurilor moderne, cu mai mult
talent dar tot cu atâta dragoste de țară pen-
tru a descrie jalnica întâmplare a acestei Mol-
dove iubite și pustiite, înșirând măgelele la-
crimilor oamenilor și ale lucrurilor pe firul
auriu al speranței, ce le-a prefăcut într'o ade-
vărată salbă prețioasă la gâtul României Mari.

LINIA SIRETULUI

Ca printr'o veche consfințire istorica, războiul ne-a curmat țara în două prin linia Siretului, la care nu se gândise nimeni înainte. Fortificațiile dela Nămolosa-Galați trecuseră de mult în galeria curiozităților strategice. Războiul le-a dat totuși o ciudată realitate inversă: în loc să ne apere dinspre nord au trebuit să ne apere din sud...

Ne urmărește, de sigur, o fatalitate istorică. Șease veacuri această ciudată linie imaginară, care nu are nici o realitate geografică, a rupt trupul neamului nostru de dincoace de Carpați în două frânturi tragice... Un searbăd pârâu ne-a curmat cu un brâu secular. Aceeaș fatalitate, acum salutară, și în războiul de eri. Ca prin farmec, toată suflarea combatantă a țării s'a retras îndărătul aceleaș linii imagine. Ne-am găsit iarăși despărțiți în două, sub privirea rapace a celor doi vulturi. Păream destinați să cădem sub ghiara vecinilor hrăpăreți. Ceiace nu putuseră face veacuri de cotropire, și de încălicare a atâtor neamuri barbare, era sa se

înfăptuiască în doi ani de războiu, ce ne retezaseră salutar prin acelaș fir subțire al liniei Siretului.

* * *

Și totuși linia Siretului a rezistat.

Minunea dela Marna s'a întâmplat și la noi. La început, nu prin puterile noastre sleite de dezastrul retragerii; dar mai pe urmă, printr'o refacere, care poate fi privită, în adevăr, ca un miracol... Minunea noastră s'a întâmplat la Siret. Și niciodată nu cred ca sufletele românești să fi fost mai tragic legate de o linie bizară de sate și pîraie, ca ceea ce pornia din josul Galaților pentru a se ridica pe deasupra Focșanilor, Odobeștilor și a Sovejei. Luni de zile am stat cu ochii pironiți pe harta războiului. Ce destin ne fixase încă odată de această linie a Siretului? Sunt puteri oarbe ce planează, implacabil, deasupra noastră... Dușmanul se apropia nestânjenit. Ai fi crezut că întreaga țară se va prăbuși sub lovitura lui. Și, de odată, această oprire neașteptată în fața unui zid, pe care nimic nu te făcea sa-l crezi de netrecut.

* * *

Iată cum linia Siretului a venit să răzbune veacurile de despărțire arbitrară. Ne-a despărțit de data aceasta de dușman. Jumătate din țară a căzut; ființa legală a țării a rămas însă slobodă dincolo de malul ridicat al

râului... Hula trecutului se întoarce în slavă. Din funia ce gătue, a devenit brâul de foc și de aur : puncte de infern și de glorie, sate cuprinse în vâlvătaia incendiilor și a slavei, pârae înroșite, și imensul rug al Mărășeștilor, pe care neamul românesc, recules din prima zguduire a războiului, l'a înălțat ca pe un *ex-voto* al aspirațiilor lui ; salbă de pietre, scăpărând deodată în irizarea obuzelor ; calvar al idealului național ; cale lactee a faptelor noastre eroice... Iată linia Siretului... Nu trebuie s'o uităm niciodată. De aceea să se facă tot ce se poate face, pentru a se fixa prin monumente, prin conservare de ruine, prin comemorări, această linie hotărâtoare de puncte luminoase.

CELE DOUĂ CRĂCIUNURI

25 Decembrie 1918

Moș Crăciun ne găsește anul acesta în Capitala noastră... Lăsându-și cojoacele pe aiurea, a venit, subțirel, cu zâmbetul pe buze și cu primăvara în privire. A întinerit: și-a ras frumoasa-i barbă albă și și-a tuns englezește mustețile. Se simte chemat la viața nouă a omenirii. Pe spatele lui viguroase și-a încărcat darurile. Nu daruri pentru copii, ci daruri pentru luptători, daruri pentru popoarele ce au sângerat în slujba idealului dreptății și al libertății; darurile cele mai bogate ce a adus vreodată acest Moș Crăciun, în timpul celor două mii de ani de când se lasă din seninătățile înghețate pentru a ne amăgi cu lucrurile lui.

Fii bine venit, Moș Crăciun! Ca răsplată pentru suferințele noastre de doi ani, ne-ai pus în pantoful așteptărilor noastre realizarea dorului celui mai fierbinte al unui neam întreg. De o mie de ani te așteptam să vii. Ai venit. Fii încă odată bine venit!

* * *

Acum ești tânăr, subțirel, și cu primăvara în plete și în privire : acum sosești cu mâinile pline de bunătăți. Ce cumplit și amarnic ai venit acum doi ani ! Iarna anului 1916 ! În amintirea noastră va rămâne ca iarnă grozavă a retragerii din Rusia a armatelor lui Napoleon. Iarnă de ger și de mânie cerească, iarnă de foc și de prăpăd, iarnă de desnădejde și de corbi scoborâți deasupra leșurilor, iarna retragerii în care au înghețat atâți copii nevinovați, atâți soldați răătăciți și atâți pribegi ce fugeau încotro îi îndrumau privirile...

În sus treceau convoaiele lungi ale soldaților noștri osteniți pe drumurile troenite ale Moldovei ; în jos scoborau armatele falnice ale Țarului ca să zăgăzească înaintarea dușmanului. Ne uitam spre ele cu ochii plini de nădejde. În zadar : cădeau satele unele după altele. Și când credeam că s'a oprit, Moș Crăciun ne vărsa din coșul lui otrăvit o nouă durere : ocuparea Focșanilor, de care se lega speranța noastră de ultimă rezistență.

* * *

Vor evoca alții Crăciunul soldaților în tranșeele umede, cele dintâi tranșee statornice, vor evoca alții Crăciunul răniților prin spitalele reci, crăciunul celor ce și-au lăsat copiii, nevasta și avutul în pământul cotropit de dușman. Eu voi evoca numai Crăciunul meu, sătul și adăpostit, în micul orașel al Moldovei plin de bolnavi și de răniți...

Ce iarnă hohotitoare de crivăţ şi de zăpadă învoiburată ! Inghet aprig ; zile scurte mâncate de dimineaţa târzie şi de noaptea grăbită. Şi, deodată, cu seară, besna grea şi sinistră. Nicio licărire de lumină : oraş adormit sub giulgiul de zăpadă... Vântul urla furios pe uliţele pustii. Doar câte un rar trecător, vreun rus deprins cu gerul polar îşi făcea foc printre mormanele de zăpadă cu felinarul în mână.

Comunicatul venia seara. L'aş fi putut aştepta până a doua zi dimineaţa. Dar o noapte fără comunicat mi-ar fi părut cu neputinţă, când destinul se apropia tot mai strâns de noi... Prin mânia deslănţuită, mă duceam spre poştă... Câte ceasuri n'am petrecut în odăiţa murdară a poştei, cu ochii ţintiţi spre tasturul şi mâna telegrafistului !... urmăream slovele, unele după altele, ghiceam cuvintele după o literă, punctuam propoziţiile cu bătaile inimei îngrijorate... Şi în ziua de Crăciun, căderea Focşanilor !...

Cei ce au rămas în teritoriul ocupat, nu-şi pot da seama de ecoul jalnic ce a trezit în noi vestea căderii Focşanilor, anunţată prin laconicele cuvinte : «lupte la nord de Focşani».

Câte nădejdi din nelămurirea expresiei ! Timp de două luni optimişţii credeau că Focşanii n'au fost cuceriti. Puteam fi la nord, fără să fi pierdut Focşanii. Erau numai în zonă neutră... Se găseau indivizi ce jurau că vin din Focşani spre care nu mergeau decât trenuri militare... şi speranţa încolţia în su-

flete... Poate că, în adevăr, n'au căzut... Speranță sublimă, de care ne-am legat de atâtea ori sufletele bătute de toate vânturile nenorocirii.

* * *

Focșanii căzuseră totuși... Era încă o treapta a calvarului nostru, spre care frigurosul Moș Crăciun al anului tragic ne-a împins... După un alt Crăciun de neliniște venită din răsărit, a sosit și Moș Crăciunul anului acesta, tinerel, subțirel, cu barba tunsă și primăvara în priviri, aducând darurile întârziate ale celor doi ani din urmă...

Fii bine venit, Moș Crăciun !

DUPA DOI ANI DE TACERE...

De doi ani ne-au ruginit condeiele. Nu și sufletele. Din potrivă. De doi ani le-am înroșit în văpaia tuturor sentimentelor puterice: am iubit, am urât, am nădăjduit și nu numai odată ne-a trebuit cea din urmă încordare a puterilor noastre sufletești pentru a nu despera. De atâtea ori ne-am clătinat spre neagra prăpastie a desnădejdei! Pe cei mai slabi cumplita realitate a tratatului dela București i-a înghițit chiar în tulburea lui gerună.

Doi ani de deslănțuire sufletească, de patimi ce nu-și găseau locul în matcă, de entuziasmul primului avânt, de înmărmurirea primelor înfrângeri, de copleșirea desastrelor îngrămădite, de durerea opacă a iernei de molimă și de refacere, de umilința unei patrii mutilate, de speranțe legate de cei dintâi lauri, și de desastrul pe care ni l'a pregătit diplomația rafinată a lui Czernin.

Sufletele noastre se sbuciumau și cloco-teau fără să-și poată găsi o ieșire... În Moldova refacerii noastre nu luasem cu noi decât

ruina unui vis. O scânteie, pe care abia o puteam ocroti de vânturile tuturor nenorocirilor ce ne băteau. Puțini și-au găsit în lupta dintre speranță și desperare, îndemnul unui scris slobod, viril, încăpăținat până la urmă în atitudinea unei credințe, pe care n'o clatinau desastresele cele mai tragice. Speram ca și odinioară dar nu mai găsim în noi căldura de a împărtăși și altora speranțele noastre naufragiate. Țineam pentru noi convingerile noastre indestructibile în timp ce peste pene se întindea o rugină simbolică. Sentimentele învâlmășite nu-și mai găseau expresia lor clară, hotărâtă și sigură...

* * *

Doi ani am lăsat în părăsire fragilitatea ferului peniței pentru a aștepta hotărîrea supremă a celui al fer mai vârtos în care ne pusesem toate speranțele...

Doi ani am privit cu înfrigurare linia de foc a Siretului, vicistudinele luptelor ; doi ani am sfredelit cu mintea noastră negurile ce se lăsase grele între noi și teritoriul ocupat. După o lungă tăcere au început să sosească rare solii : — dureroase solii ! Din ciocul de fer al pasărilor morții au început să se scoboare suluri de hârtie tipărită. În clipa în care eroii noștri sângerau glorios în luncile Mărașeștilor, avioanele germane ne aruncau obuze de schijă și obuze de proză asfixiantă. Prin stilul lui Galaction, ce cunoștea de mult vânzarea și trădarea, episcopatul românesc

îndemna pe luptătorii noștri să depună armele, pentru că Dumnezeu «îmblânzise mânia dușmanului». Prin alte câteva pene mercenare sau ireductibil «mitteleuropene» ne veneau lungi articole de hulă împotriva «fugarilor» delași, de ură împotriva celor ce duceau destinele țării pe căile întunecate ale viitorului, de totală supunere și lingușire față de dușmanul biruitor, de sălbatică părtinire față de rosturile superioare ale neamului. Condeele cinstite tăcuse și la București. Mai rămăsese însă condeele întinate și «mitteleuropene» care torturau conștiințele românești cu cugețări și interese nemțești.

* * *

După doi ani de suferință și de nepăsare, sufletele românești se desmorțesc la căldura celei mai frumoase biruințe ce am putut-o avea vreodată. Să ștergem deci rugina de pe condeele noastre și să ne învățăm a căuta din nou cuvintele limpezi și hotărâte care exprimă bucuria idealurilor realizate dar și sentințele definitive ale asasinilor sufletelor românești în acești doi ani de sânge, de umilință, de noroi — și de izbândă.

DOUA SUFLETE

Scena s'a petrecut într'un spital din București.

Un soldat: Ion. Unul dintre soldați anonimi ai unei țări de muncitori. Un flăcău brun și osos. Ii mai lipsește doar pletele de curând tunse pentru a părea scoborit de pe Columna lui Traian: un adevărat Daco-Roman, venit din cine știe ce sat îndepărtat, din cine știe ce văgăună a Carpaților eterni. Nu știe carte. Ochii lui n'au citit decât literile de foc ale stelelor cerului.

Mânele lui bătătorite n'au făcut decât gestul străbun al muncitorului pământului...

A fost rănit la Turtucaia. Iși istorisește povestea: fără nicio meșteșugire.

— Apoi să vezi, domnule, cum s'a întâmplat. Pe când mă sbăteam cu un glonte în piept, ce să văd? O bulgăroaică venia grăbită în spre mine, cu un copil într'o mână și cu un topor în cealaltă. Lasă copilul jos și se pregătește să mă lovească. Dintr'o sforțare pun mâna pe pușcă și trag. N'o nimeresc. Bulgăroaică aruncă toporul și fuge.

— Și n'ai mai tras după dânsa ?

Rănitul se uită prōstit de mirare :

— *Apoi cum să trag, domnule, dacă ținea copilul în brațe !*

* * *

Minunat răspuns ! ieșit din adâncul unei rase spre a o caracteriza. Iata rasa noastră !

Răspunsul soldatului Ion, simplu țăran fără «cultură», este răspunsul umanității. E un biciu de foc pentru asasinii copiilor noștri...

În timp ce pe deasupra Capitalei se primblau pirații aerului, omorând o biată lume nevinovată de femei și copii, răscolind și morții din morminte și zdrobind altarele bisericilor ; în timp ce asasinii «Kulturii» germane împrăstiau bomboane otrăvite destinate anume copiilor, — acest simplu soldat român, victimă a mișeliei dela Turtucaia, a răspuns atât de frumos :

— *Apoi cum să mai trag, domnule, dacă ținea copilul în brațe !*

În aceste cuvinte tresare toată mărinimia și umanitatea rasei noastre latine în fața ferocității rafinate a rasei germane. Ele sunt răspunsul pe care l'am dat paserilor morței ce ne bombardau.

* * *

Și atunci se ridică întrebarea : cu ce a fost câștigată omenirea de pe urma «Kulturii» germane ?

Această «cultură» i-a despoiat pe Germani de umanitate. Ea i-a împins la apologia forței

oarbe, în dauna oricărui scrupul moral. Au făcut din morală sclava succesului. Învingătorul are dreptate. Biruința sfințește mijloacele cele mai odioase.

Această «Kultură» a împins pe Germani la practica teroarei ca principiu de luptă. Ea i-a împins la torpilarea *Lusitaniei* și a atâtor vase, la bombardarea catedralelor, la asasinarea sistematică a civililor, la o samavolnicie ce aduce aminte de tirania vechilor dinastii egiptene sau asiriene, de pe urma cărora n'au cules decât o imensă ură, pe care n'o vor risipi mulți ani de pace.

* * *

În fața asasinului cu cască și cu «cultură» a stat bravul soldat Ion, care n'a învățat carte. În satul lui nici nu e școală. E dintr'o țară fără «cultură» și fără «disciplină». În viața lui n'a văzut Zeppeline, nici tunuri de 42; n'a văzut submarine «colosale», nici artă în stil berlinez. N'a citit pe Nietzsche, nici pe... Treitschke; n'a văzut cuirasatele uriașe dela Kiel, nici uzinele lui Krupp dela Essen.

Un biet om de țară, cu mâinile bătătorite, un biet muncitor umil al unei țări fără «cultură», al unei țări sărace ce abia pășește pe căile civilizației.

În fața asasinului german cu «cultură», soldatul Ion s'a ridicat totuși, arătându-și o superioritate sufletească zdrobitoare. În el trăește umanitatea rasei latine, cu mult mai prețioasă decât «Kultura» germană.

INCENDIUL PARISULUI

În ultima lui carte asupra filozofiei războiului mondial, cunoscutul scriitor Gustave Le Bon ne desvăluie planul de război al guvernului german după documente găsite asupra prizonierilor.

Ofensiva din August 1914 trebuia să ducă la repede cucerirea a Parisului. Guvernul francez avea să se refugieze, negreșit, în alt oraș din sud. Germanii i-ar fi trimis o somațiune de pace oneroasă. Dacă guvernul nu s'ar fi învoit, Germanii ar fi dat foc unei părți din Paris. Sistematici ca în totdeauna, ei împărțiseră de mult orașul în zece regiuni. S'a și găsit acest plan *sui generis* al Parisului și ordinea în care avea să urmeze incendiul. Dacă guvernul francez n'ar fi cedat nici de data aceasta, Germanii ar fi incendiat altă «regiune». După zece somațiuni fără rezultat, Parisul ar fi devenit scrumul unei imense țigări aruncată de Kaiserul german, trezit din visul de aur al unui război terminat înainte «de cei dintâi fulgi de zăpadă»...

* * *

Viziunea unui Paris incendiat până în temelie, a unui Paris devenit o Ninive sau o Troe, amestecat cu pământul câmpiei răscolite, — această viziune de foc, de sânge, de dezastru răscolește imaginația oricărui om civilizat. Iată unde ne-ar fi dus biruința germană din 1914! Ni se pune parcă un vâl pe minte; în întregul nostru organism simțim o adâncă revoluție de indignare și de rușine; sângele ni se rostogolește învâlmășit și clăcotic — în fața acestei viziuni tragice a unui Paris, cruțat de barbaria lui Atila prin rugăciunile Sfintei Genevieva și sacrificat pe altarul barbariei militare a reprezentantului pe pământ al Dumnezeuului teuton...

Două mii de ani i-au făcut măreția sacră... În mica insulă pe care o acopere pacea turnurilor catedralei Notre-Dame, s'a adunat «conciliul Gaiilor» din îndemnul lui Cesar; în această insulă și-a petrecut cele mai bune zile ale unei vieți zbuciumate Împăratul Iulian Apostatul „în scumpa lui Luteție“... Din această mică insulă «legată prin două poduri de țăr-muri», și-a luat zborul Parisul lui Filip-August, care a început clădirea Luvrului, a catedralei Notre-Dame și a Universității; Parisul lui Ludovic al VIII cu capela Sorbonei și a Mariei de Medicis, cu palatul Luxemburgului; Parisul lui Ludovic al XIV cu nemuritoarele opere ale lui Perrault, Le Nôtre, Mansard: colonada Luvrului, grădinele Tuileriilor, câmpiile Elizee și domul Invalizilor; Parisul lui Ludovic XV al Panteonului, al

Makeleinei, al neîntrecutei *Plăce de la Concorde* ; Parisul lui Napoleon I al Arcurilor de triumf, al Coloanei Vendôme ; Parisul lui Napoleon al III, al bulevardelor, al piețelor, al străzei Rivoli.

Douăzeci de veacuri de glorie militară, de strălucire politică, de centralizare administrativă ; douăzeci de veacuri de ingeniozitate artistică și de trudă acumulată au risipit în mijlocul Parisului cele mai frumoase monumente de artă, cele mai grațioase biserici...

Și asupra acestui Paris de trumusețe bimilenară, asupra acestui Paris de lumină și de artă, de viață amabilă și idei umanitare și generoase, s'a îndreptat pofta neroniană a Kaiserului german... Puțin a lipsit ca Împăratul să nu asiste de pe o înălțime la incendiul Parisului, înarmat și cu o liră în mână ca și celalt Cesar, poet, cântăreț și megaloman. Dacă nu i-a fost scris să vadă incendiul Troei și al Romei, ar fi reușit să privească cel puțin incendiul grandios al Parisului.

GENERALUL AVERESCU ¹⁾

Nu cunosc pe generalul Averescu decât din imaginea întrezărită într'un automobil fără odihnă. Din stepa Dobrogei automobilul lunecă în goană pe valea Prahovei, a Oltului sau a Jiului. Din când în când are răgazul să se arate într'un praf eroic și pe străzile înfringurate ale Capitalei...

Trecătorii se înclină în fața siluetei fine a generalului ce întrupează în ochii mulțimii nădejdea biruinții noastre de mâine.

* * *

Toți cei ce-l cunosc și au și vre-o pricepere în arta militară îi prețuiesc înaltele însușiri militare: luciditatea minții, spiritul de decisiune, marea lui putere de muncă, și, mai ales, acea lărgime de vedere necesară oricărui comandant pentru a urmări un război în atâtea acțiuni parțiale pe un front vast.

1) Acest articol a fost scris în Octombrie 1916, când generalul Averescu a luat comanda Armatei II. Din diferite împrejurări, nu s'a publicat atunci. Îl publicăm acum fără schimbări, ca pe un document psihologic al războiului, și fără nici-o legătură cu acțiunea politică a generalului Averescu.

N'am nici o competență militară. Sunt străin de noțiunile elementare ale strategiei. În generalul Averescu nu văd deci numai pe generalul destoinic. Văd, mai ales, un *factor moral* al biruinții.

Sunt și alți generali tot atât de prețuiți de cunoscători.

Generalul Averescu este prețuit însă de întreaga suflare românească.

Personalitatea lui a știut să-și impună tuturor prestigiul. Prin nu știu ce amănunt sau printr'o totalitate de însușiri, generalul Averescu a trezit în masele populare scântea electrică a încrederei mântuitoare. Acest ascendent sufletește și asupra soldaților și asupra lumii civile, e un element însemnat. Printre factorii morali ce se împletesc în făurirea unei victorii, intră într'o largă măsură, și încrederea poporului în capacitatea acestora ce-i hotărăsc destinul.

* * *

Acum două luni Germania, atât de încercată pe toate câmpurile de luptă, primia o nouă lovitură... Un nou dușman se adăuga celorlalte popoare împotriva dominației teutonice. Poporul german era abătut, ostenit și îngrijorat... Un războiu nu se face într'o atmosferă de deprimare. Trebuia deci o înviore a spiritului public. N'a întârziat: Hindenburg, gloriosul și uitatul Hindenburg, fu adus din îndepărtata lui Polonie pentru a fi pus în fruntea statului major... Toți i-au pri-

vit numirea ca o mare victorie națională. Nici
 căderea Verdunului n'ar fi fost întovărășită
 de o bucurie mai obștească... Lovitura Ro-
 mâniei părea înlăturată. Pe scena războiului
 cu întreaga lume civilizată, cădea în balanța
 germană un nou factor moral: un general
 nu numai destoinic, ci și înconjurat de în-
 crederea întregului popor german. Un fel de
 fetiș național. Lucrurile mari nu se fac decât
 cu o încrederea oarbă; își are și fetișismul
 rostul lui. Venirea lui Hindenburg în fruntea
 Statului Major nu însemna numai venirea
 unui general capabil, ci și a unui factor mo-
 ral de mare însemnătate. Baerile economiei
 germane se dezlegară îndată pentru a o vărsa
 în noul împrumut de război al Imperiului.

* * *

În lumea românească generalul Averescu e
 urmărit de aceeași încredere. Automobilul lui
 fantomă e întovărășit de privirea arzătoare
 a tuturor...

Acum câteva săptămâni era o splendidă zi
 de toamnă...

Calea Victoriei părea o lungă coadă de
 rochie mișcătoare. Oamenii șerpuiau pe cele
 două trottoare, mulți, nesfârșiți... Femei ele-
 gante; rochii admirabil tăiate; juvaeruri scân-
 teoate în bătaia piezișe a soarelui. Vitri-
 nele străluceau de lucruri prețioase... Pretu-
 tindenii luxul și rafineria unui popor civilizât,
 aceea floare desăvârșită a orașelor mari și
 opulente, aceea voluptate ce răsare din zâm-

bățul femeilor frumoase și din arta infinită a gătelei femești...

Calea Victoriei părea în sărbătoare subcununa soarelui crepuscular. Aurul de sus se lăsa peste frumusețea scânteetoare de jos... Și, deodată, în mijlocul acestei mulțimi unduoase de oameni, trecu un automobil prăfuit. Ochii tuturor se îndreptară spre lunga siluetă a generalului Averescu care mergea spre un alt hotar al țării amenințat. Respirația trecătorilor se curmă. Și în mințile cele mai obscure străfulgeră o intuiție biruitoare...

La ce bun toată civilizația noastră, toată bogăția și strălucirea Capitalei noastre, toate femeile elegante și frumoase, la ce bun atâtea palate, la ce bun chiar arta noastră originală, — dacă în momente de mare primejdie n'ar fi un general care să abată furia dușmanului din cale? Toată splendoarea acestei Capitale aurite de razele soarelui de toamnă ar fi fost o pradă germană...

Și, instinctiv, privirile mulțimii se îndreptară cu o adâncă recunoștință spre automobilul prăfuit ce ducea lunga siluetă a generalului Averescu...

R E G I N A

«Măreț este ceasul împlinirilor, scria Regina în Noembrie 1918, măreț ca și ceasul nașterii — și ca mama care își iubește copiii, cu atât mai dragi cu cât i-a fost mai mare chinul și suferința pe care le-a îndurat cu ei, te rog, poporul meu, dă-mi și mie un loc printre cei cari au întocmit o Românie mai mare și mai bună, pentru care am luptat cu toții împreună, în care avem o înlăcărată credință, Eu cu voi toți».

...Superbe cuvinte de pietate, de duiosie și de îndreptățită mândrie a unui mare rol istoric jucat de Regina Maria în acești doi ani de tragic războiu, în care s'au făurit destinele noi ale neamului românesc.

Da. Poporul nostru nu va uita niciodată partea ce se cuvine Reginei în desfășurarea evenimentelor din urmă: dela cărturarul obicinuit să pătrunda tainele acțiunilor omenești și până la umilul soldat din cătunele îndepărtate ale munților, cu toți cunoaștem și greutatea cuvântului Reginei și admirabila putere morală, cu care a răbdat și a ajutat

și pe alții să rabde încercările ce ne-au izbit.

Nu amestec de femei în hotărîri în care numai bărbații au cădere, ci topirea unui suflet de femei în sufletul unui neam. Acesta este rolul Reginei Maria în actul dela 14 August 1916.

Nu-i nicio taină. Cu toții știm că voința Reginei s'a topit în voința națiunii și a devenit o undă din ritmul impetuos al întregului popor, ce ne împingeă spre război și spre unitatea națională. Inima Reginei batea și pentru Anglia. Poate. Dar Anglia în acele clipe reprezintă dreptatea pe pământ și dreptul popoarelor de a-și hotări destinele. O înțâmplare fericită : inima Reginei putea să bată și pentru țara adopției. Bătaia ei îmbrățișă aceiaș cauză a libertății și a dreptății ce a răscolit toate continentele, ridicând puterile luminii împotriva puterilor întunecului.

Regina noastră a știut voi. Nu însă pentru a se pune deacurmezișul voinței poporului său. Noi o știm, dar a știut-o și dușmanul. De aceia a încercat de atâtea ori să lovească acolo de unde bănuia că-i venia împotrivirea cea mai înverșunată. Nerecunoscând o bază principală de dreptate războiului nostru, dușmanul dinafară și dinăuntru i-a aruncat răspunderea asupra Dinastiei și mai ales asupra Reginei, în care n'a vrut să vadă o Româncă ci numai o fiică a Albionului.

* * *

Ce a urmat după izbucnirea războiului o

știm și noi și o știu și cei mai umili soldați. Nu-i conștiință românească în care să nu fi găsit un răsunset tragedia Reginei fugare, a Mamei ceinite, a nobilei femei, spre care se îngrămădiau toate durerile neamului călcate în picioare de un dușman trufaș.

Adese Regina își părăsia palatul pentru a înfruntă toate primejdiile moliiei cuceritoare, pentru a cutreera prin toate spitalele fronului, pentru a alina toate suferințele miilor de suflete rătăcitoare, pentru a potoli foamea și a stămpără setea. Atâtea frunți fierbinți au simțit blânda mână a Reginei, strecurându-se ca o mângâiere, și atâți ochi înfrigurați au văzut deodată silueta albă a Reginei trecând pe la căpătâi ca o arătare desprinsă dintre fantomele lumii de dincolo !...

A împărțit tot ce a avut : și pentru grija trupului și pentru întremarea sufletului : și haina caldă și vorba și zâmbetul de nădejde. Și mulți ochi s'au închis pentru vecie, ducând în pupilele lor obosite icoana senină și duioasă a aceleia care i-a veghiat și i-a ocrotit ca o mamă. Și morții și viii o au săpată în adâncul inimei. Nu e putere dușmană care să ne-o poată smulge.

Și după ce îmbărbătă pe alții, Regina se retragea în liniștitul ei palat dela lași pentru a plânge.

Da. O știm cu toți, și mici și mari, o știe întreaga suflare a neamului nostru, că nu sunt ochi care să fi plâns mai mult ca ochii Reginei în acești doi ani de sbucium.

Prin uşele deschise ale palatului veneau răsunete ce au pătruns până în bordeele cele mai umile. Regina plângea. În faţa destinului crunt ce se înverşuna împotriva noastră, în faţa moliemei, a dezastrelor îngrămădite, a trădărei Ruşilor şi a revoluţiei ce involbura ţara şi tronul, Regina plângea. Atât putea să facă în tăcerea şi liniştea palatului ca să abată ceasul cel rău. În lacrimile ei se îmbulzeau de odată toate nenorocirile şi suferinţele întâlnite peste zi în lungile ceasuri de spital şi în nenumăratele încrucişări pe drumurile desfundate ale Moldovei cu atâtea fiinţe palide şi istovite.

Regina plângea, pentru că eră femei şi nu putea răspunde destinului decât cu lacrimi. Regina însă credea şi spera. Şi aceasta e cel mai mare merit al ei.

Da. Nu este Român din Moldova celor doi ani de război ca să nu ştie că în Regină s'a întrupat cea mai înverşunată rezistenţă împotriva duşmanului biruitor. Pe vremea înfrângerilor celor mai crâncene Regina a crezut cu o admirabilă statornicie în dreptatea cauzei noastre şi în biruinţa din urmă. Şi când totul părea că se prăbuşise prin pacea dela Bucureşti, Regina a rămas încă neclintită în credinţa ei. Biruinţa şi apoteoza din urmă au găsit-o nestrămutată ca pe un cavalier fără pată şi fără prihană.

Aceasta o ştiu toţi Românii, şi cât va bate o inimă cinstită în piepturile noastre n'o vom uita.

DE LA SARRAIL LA FRANCHET D'ESPÉREY

În clipele tragice ale toamnei anului 1916, când chivăra prusacă începuse să se arate pe crestele Carpaților, privirile tuturor se îndreptau spre Salonic.

La Verdun se desfășura pagina din urmă a unei tragedii mult mai mărețe: era însă o tragedie îndepărtată. Nu i se auzeau bubufiturile până la noi. Atârna de ea soarta lumii; noi ne așteptam însă soarta imediată dela Salonic... Energia adânc politică a lui Brand hotărâse aducerea acestei armate în coasta Bulgariei, trăgând un mare front în sud-estul Europei, ce închidea drumul Greciei, minunată bază de submarine, și deschidea Aliatilor nelimitate perspective politice și militare. Perspectivele politice s'au realizat prin intrarea noastră în acțiune și apoi a Greciei; perspectivele militare, prin sabia lui Franchet d'Espérey care a tăiat, în sfârșit, nodul gordian al întregului front balcanic, frângând rezistența Bulgarilor.

În toamna anului 1916, privirile noastre se îndreptau cu neliniștire spre Salonic... Cu cât cercul de foc ne cōprindea mai strâns mijlocul, cu atât nădejdele nî se îndreptau mai tumultuos spre acest Salonic misterios. La strigătul nostru desperat nu răspundea decât tăcerea. Un singur bubuit de tun mai apropiat: căzuse Monastirul. Și apoi iar tăcere... Neliniștea intrase nu numai în sufletul cărturarilor ce urmăreau desfășurarea războiului pe toate fronturile, ci chiar în sufletele simple ale soldaților care așteptau mîntuirea țării din sud. Într'un spital de răniți am auzit cîntându-se :

*Aoleu, Sarrail, Sarrail...
Noi ne batem și tu ștai...*

strigat de desnădejde aruncat în fața Sfinxului, ce nu voia să-și dea taina inactivității.

Istoria va avea să judece mai în cunoștință de cauză enigma armatei lui Sarrail. Era o interioritate numerică, o imposibilitate strategică sau numai un plan ce ne scapă pîna acum? E o întrebare nedeslegată încă.

Nu voi uita însă vorbele d-lui S. Radev, ministrul Bulgariei, cînd l'am văzut pentru ultima dată înainte de război :

«Frontul macedonean nu există sau e ca și cum n'ar exista. Munți de stîncă, piepturi de granit, cărări prăpăstioase ce nu cunosc decât pasul catărului, pozițiuni ce nu se pot cuceri, vă despart de aliații dela Salonic. Lu-

ați-vă gândul dela dâșii: nu vor trece nici odată pe la Ghevgheli. Și, pe urmă, sunteți înșelați asupra efectivului acestei armate inutile. Vi se vorbește de jumătate de milion și, de fapt, nu sunt decât 150.000 de soldați. Numărul Sârbilor abia ajunge la 15.000. Înainte de a păși dumneavoastră la război, gândiți-vă bine că nu trebuie să vă bizuiți decât pe puterile proprii».

Și în cei doi ani ai războiului nostru cuvintele lui Radef păreau profetice. Sfinxul dela Salonic își rumega taina în tăcere, privind cu prerăcută nepăsare la toate dezastrele noastre dela Valea Jiului până la Valea Siretului.

* * *

După doi ani însă, sfinxul a vorbit. Nu mai era Sarrail, ci Franchet d'Espérey... Și nu i-a trebuit decât o lună, pentru ca munții de stâncă să-și plece crestele, pentru ca pe cărările, pe cari nu umbla decât un singur catâr să se urce tunurile franceze, pentru ca pozițiile dela Ghevgheli să cadă și armata bulgară să fie ruptă în două...

O lună, pentru ca bubuiturile tunurilor dela Salonic, pe care acum doi ani le pândeam cu urechea la pământ, să se audă răspicat și vesel pe malul Dunării, lăsând în urmă o Bulgarie și Turcie, zdrobite și pacificate prin puterea armelor..

Iată pentru ce sosirea în Capitală a generalului Franchet d'Espérey a fost întâmpinată

cu bucurie de întreagă suflare românească,
și a celor ce-și dau seama de schimbarea
condițiilor de luptă de acum doi ani, cât și
a acelor ce cântau cu atâta desnădejde sim-
pla în toamna anului 1916, cu gândul în-
dreptat spre Salonic :

*Aoleu, Sarrail, Sarrail,
Noi ne batem și tu stai.*

UNIREA TUTUROR ROMANILOR

Poetul Mircea Rădulescu scotea acum doi ani strigătul : *Se scoală morții !* În fața nepăsării României neutrale, nu ne mai rămânea altă nădejde decât în morți ! Cei vii păreau adormiți în bunătățile păcii ; le rămânea deci morților cinstea de a atirma cerințele imperioase ale neamului nostru. Li rămânea lui Mihai Viteazul să se scoboare pe soclul nemuririi lui și să-și adune căpitanii și pandurii ; le rămânea Banului Mihalcea, Buzeștilor și lui Novac ca să ia drumul munților cu oștile lor. Visul, izbândit o clipă la Alba-Iulia, trebuia înfăptuit acum pe vecie în vâl-vătaia incendiului universal. Sufletul chinuit al omorîtului dela Turda cerea răzbunare. Viclenia austriacă îi curmase fapta simbolică ; venise însă clipa răsplății. De pretutindenii, trebuiau să răsară pandurii lui încercați în lupte eroice pentru a împlini scrisul neamului, care cerea viața laolaltă a tuturor Românilor. De oarece catanele Regelui Ferdinand își pusese arma la picior, privind cu nepăsare la pierirea neamului românesc pe câmpuri de

luptă streine, trebuiau să se scoale ei din morminte pentru a intra a doua oară triumfal în Alba-Iulia.

* * *

Nerăbdare de poet. Nerăbdarea celor ce s'au simțit o undă din ritmul poporului nostru. Am dorit intrarea în război. Am dorit-o cu o clipă mai înainte. Ni să părea că scăpăm momentul, așteptat de atâta timp, și care nu avea să se mai întoarcă. O mie de ani poporul românesc a răbdad jugul neamurilor prădălnice sau al tiraniilor organizate, fără sa-și ridice glasul la cer decât pentru rugăciune. Acum nu mai putea aștepta. Apele stătute ale atâtor suferinți amenințau furios zăgazurile neutralității. Clipele ne păreau ani. Cei ce căutau un moment mai prielnic pentru a intra în cumplita horă a morții erau socoțiți ca dușmani ai românismului sau ca lași. Și în mijlocul lașității oficiale ce ne ținea pe loc de doi ani, nu le rămânea poezilor decât să evoce morții ca să lupte și să mai moară încăodată pentru idealurile sfinte ale neamului românesc.

N'a fost totuși nevoe de pandurii Viteazului. Semnul mântuirii noastre a venit dela cei vii în seara zilei de 14 August 1916. Un Rege, pe care firele rasei îl legau cu ucigașii cesaro-crăești dela Turda, a știut să se ridice la înălțimea menirii lui istorice de Rege al tuturor Românilor, pentru a face gestul liberator al celui dintâi cuceritor al Ardealului.

Istoria nepărtinitoare va ști să prețuiască măreția morală a acestui gest, și va arunca mai multă lumină asupra conducerii războiului nostru. Ea va statornici greșelile oamenilor în legătură cu greutățile tehnice și geografice, în care ne sbăteam încă din neutralitate. Ea va pune mai multă rânduială în părerile și pasiunile noastre. Dela întâiul entusiam al intrării în Ardeal, sufletele șovăelnice au căzut în desperare. Cei ce evocase morții să înverșunau acum împotriva celor vii care luptau din greu în condiții neprielnice. Istoria va hotărî răspunderile: va pune pe seama oamenilor și a împrejurărilor sarcina greșelilor celor doi ani de tragic război. Dar orice greșală s'ar fi făcut, istoria, care umbrește amănuntele, va scoate într-o lumină nepieritoare însemnătatea hotărîrii dela 14 August 1916. E cea mai măreață dată din întregul trecut al neamului românesc. Printr'o lovitură de zar ni s'au deschis destine noi. Ceia ce a schițat sub o formă vremelnică Viteazul la Alba-Iulia, a înfăptuit Regele Ferdinand prin puterea unui gest solemn, care, pe drumurile spinoase ale dezastrului, ne-a dus totuși la întrunirile impunătoare dela 15 și 18 Noembrie din Cernăuți și Alba-Iulia, și la întregirea neamului românesc într'o formă de stat unitar. Peste greșeli, va picura balșamul uitării. Rezultatele nu vor fi a dumblede de larma nemulțumirii. Oamenii trec, ideile mari rămân. Și când aceste idei, oricât de grele jertfe s'ar lega de ele, se tălmăcesc prin forma văzută a rea-

lizărilor celor mai largi, recunoștința posterității, ce nu s'a jertfit cu nimic, e câștigată. Fiii vor binecuvânta deci moartea părinților lor, pentru că le-a dat o patrie mare, liberă și bogată.

* * *

Și, totuși, în aceasta clipă solemnă pentru toți Românii, gândul nostru merge la morți. Nu pentru a-i scula din morminte ca să ia locul celor nevrednici de perspectivele noi ale neamului. Nu-i chemăm dintr'un gând razvrătit de nemulțumire. Generația de astăzi și-a făcut datoria de sânge. Morții pot fi liniștiți. Nu le tulburam somnul ca o mustrare pentru cei ce trăesc încă. Gândul nostru merge către dâșii din plinul unei bucurii ce nu se poate îngredi numai în piepturile noastre. Revărsându-se, ea ar vrea să cuprindă pe toți cei cari din timpurile îndepărtate au murit pentru cauza sfântă a românismului.

La marele praznic al neamului românesc, strâns de pretutindeni într'o unitate latină impunătoare, simțim nevoia de a vă ști aproape de noi, pe voi, din a căror suferință a ieșit, luminoasă, bucuria cea mare de azi a întregirii naționale.

Sculați, morților, din mormintele voastre!

Scoală, tu, cel dintâi, mareț Voevod din necunoscutul tău locaș de odihnă, pentru a vedea rodirea săminței tale generoase. Leșul putrezit pe câmpiile Turdei se va putea împreuna cu țeasta glorioasă dela Mănăstirea

Dealului, care, ca un adevărat simbol al neamului, a gustat din toate durerile lui, luând drumul pribegiei rusești. Morții ne guvernează. Și, dacă stăpânirea ta peste întreaga Dacie a fost de scurtă durată, ideea ei a trăit vie trei sute de ani în toate piepturile românești. Ai trăit în noi; ai trăit în toți cei ce au făurit actul dela 14 August 1916... Ia-ți deci locul ce ți se cuvine în capul mesei ce unește laolaltă întregul neam într'o sărbătoare unică în istoria lui.

Sculați, voi toți cei ce ați murit pentru cauza românească, sculați voi Horia, Cloșca și Crișan, cei trași pe roată, pentru că ați cerut dreptate pentru neamul vostru obidit; sculați voi toți ce ați murit în temnițele ungurești, toți mucenicii iredentismului românesc, care ați murit înainte de a vedea biruința idealului vostru. Sculați, căci a venit ziua răsplătirii mult așteptate. Și, mai ales, sculați voi cei ce ați murit pe câmpiile streine ale Galiției, sau în dezastrul dela Piave, voi, morții cei mai nenorociți ai neamului nostru, pentru că ați murit fără niciun rost, sub un steag străin, și în slujba unui spirit de dominație universală. Prin moartea voastră voi pregătiți lanțuri și mai grele celor rămași acasă. Din jertfa sângelui vostru steril nu avea să iasă libertatea ci robia. Somnul ce vă apasă e și mai adânc și dureros: sculați în ceasul răzbunării pentru a veni la praznicul neamului.

Și sculați voi zeci și sute de mii de că-

ciulari români care, la glasul Regelui vostru, prin care răsuna imperativul neamului, ați lăsat coarnele plugului pentru a-l urma pe drumul necunoscut al destinului. Sculați, voi victime dureroase dela Turtucaia, dela Căineni și dela Neajlov; sculați voi jertfe glorioase dela Oituz, Mărăști și Mărășești, căci a sosit ziua de glorie pentru care ați murit.

Sculați voi toți ce, încălziți de acelaș ideal, ați luat calea pibegiei pe drumurile desfundate ale Moldovei, răbdând de foame, și de frig, și căzând de molima cotropitoare.

În ziua cea mare a neamului românesc, veniți cu toți, pentru ca bucuria noastră nu poate fi deplină decât știind-o împărtășită și de voi și că sufletele voastre sunt împacate, căci s'a împlinit idealul pentru care ați murit.

P A C E A

Sub acest titlu am scris un articol în *România* din 25 Mai 1917.

Cum e singurul articol pe care l'am publicat în cei doi ani de războiu, îmi iau libertatea de a-l reproduce întocmai. Eram în prima fază a revoluției rusești, ce trezia în unii o oarecare speranță, în cei mai mulți o temere îndreptățită, pe care n'o putea împărstia nici intrarea în acțiune a Americii. Articolul pornește dela această stare de spirit a publicului nostru.

* * *

«Părăsind Bucureștii, am lăsat după noi agonisita unei vieți de trudă. În pripa plecării n'am luat decât un singur lucru: *credința în biruința din urmă*. Indestructibilă și mântuitoare credință! Ea ne-a întremat șovairile pribegiei. Și după șase luni de lungă iarnă a sufletelor noastre îndurerate; după șase luni de așteptare opacă și viforoasă, în care ne-am aruncat privirile desnădăjduite în spre apus și răsărit, ne regăsim acum în lu-

mina zilelor de primăvară cu aceeași credință neînvinsă în biruința de mâine. Vom învinge! Ne-o spun nu numai câmpiile însângerate de la Aisne și din Champagne, nu numai crestele Alpilor încununate cu florile latine ale victoriei italiene, ci ne-o spune și pasul hotărât al dorobanților noștri cu rănilor vindecate și cu răzbunarea în suflet.

Sunt totuși priviri ce caută cu tragică îngrijorare spre răsărit... O lume nouă, chaotică și contradictorie, se descătușează dintr-o letargie seculară. Bune intenții și umanitarism generos stânjenit de exagerări vinovate și tendențioase. Visuri îndrăznețe, în care se simte încă zgomotul lanțurilor abia aruncate la pământ. Mărinimie, firească unui popor desrobît, exploatată totuși de șireți și de vânduți. Libertate, pe care o pândește din spate anarhia; iată ce se desprinde din uriașa plamadă de pasiuni a vecinilor din răsărit...

Unii privesc cu îngrijorare. Ce va ieși din cocarda roșie a «armatelor revoluționare» rusești? Din boneta frigiană a sans-culoților republicei franceze a ieșit libertatea lumii. Ce ne va aduce însă steagul roșu rusesc?

Intrebare firească. Ingrijorarea nu este însă legitimă. Îndărătul acestor zvârcolii, ca și îndărătul întregului războiu, nu poate fi decât o pace victorioasă...

* * *

Pacea poate fi însă mai apropiată sau mai depărtată. Suferințele noastre cer negreșit o

pace apropiată. Nu trebuie să măsurăm însă cu suferințele noastre de o clipă împlinirea unor aspirații seculare. Nu trebuie să reducem eternitatea neamului la ființa pieritoare a indivizilor. În clădirea temeliei unui popor nu trebuie să ne așternem nerăbdarea. Suferințele individuale se pulverizează și se topesc în solemnitățile trudnică a gestației din care iese viitorul.

Pacea poate fi dec. apropiată. Poate fi însă și îndepărtată. Să fie numai pacea în care credem: *pacea României tuturor Românilor*. Incolo, poate fi acum sau peste un an: în orice român conștient va găsi o răbdare indestructibilă.

* * *

Ceia ce trebuie să urim e o pace șchioapă și nu o pace îndepărtată. Decât o pace îndoiioasă acum, mai bine o pace definitivă cât mai târziu. Din suferințele noastre vremelnice de azi vor răsări germenii unui nesfârșit număr de generații fericite. În perspectiva vieții poporului nostru, anii de durere de acum se vor pierde ca un neînsemnat fir de praf. La aceasta să ne gândim mai întâi. Să nu plângem. Zilele fericite de până ieri ne-au fost pregătite de resmerițele și bejaniile înaintașilor noștri călcați în picioare sute de ani de navălrile dușmanilor; prin bejenia noastră de azi să pregătim fericirea de mâine a urmașilor. Să plătim fără părere de rău tributul generației noastre.

Putem privi deci fără îngrijorare tragică

la învâlmășeală chaotică a lumii noi ce se desprinde din răsărit. Îndărătul ei nu se arată coiful prusac. E drept că pentru o clipă ne-a acoperit imaginea senină a păcii. Dincolo însă, ceva mai departe, se presimte totuși nimbul auriu al unei păci întemeiate pe libertatea popoarelor. Razele ei vin de departe. Vin poate din America. Dar de ori de unde ar veni și ori când ar veni, ne vor găsi cu aceiași indestructibilă avuție, pe care am luat-o cu noi în graba părăsirii Bucureștiului :

— „*Credința într'o pace definitivă și victorioasă*“...

* * *

Și, în adevăr, a sosit pacea dela 28 Iunie 1919: nu după șase luni ci după doi ani, dar tot de acolo de departe din America. A sosit pacea tuturor visurilor noastre... Ne-a adus idealul național; nu ne-a adus și bucuria pe care o așteptam. Natura umană e ciudată. Câteva fășii de ceață împiedecă lumina soarelui să ne invadeze și să ne cucerească...

Pacea a venit. Și din tot ce s'a scris asupra ei, o vorbă a lui Poincaré îmi pare că o domină. „*Această pace trebuie să fie o creație continuă*“.

Nu trebuie s'o primim ca definitivă. Am câștigat-o cu armele, trebuie s'o câștigăm cu sufletele. Trebuie s'o merităm prin munca și silința noastră, prin ascensiunea noastră sufletească; trebuie s'o îmbunătățim și s'o lărgim. Într'un cuvânt, trebuie s'o creăm în mod continuu.

GRECIA ÎN PRAGUL RAZBOIULUI

GRECIA REGELUI OTHON

I.

Grecia lui Tino e tragică. Cu toată nota de operetă a acestui mare general ce a cunoscut amărăciunile epopeei dela Larissa și exilul silnic de acum câțiva ani, nota tragică stăpânește. În dansul lui pe marginea prăpastiei, Tino e gata să 'târască după sine destinele unui popor nevinovaț de politica lui șovăitoare...

Grecia de azi e Grecia tragică a lui Tino.

Grecia de acum 60' de ani era Grecia comică a regelui Othon... Pentru noi e Grecia pamfletului nemuritor al lui Edmond About.

* * *

Pe vremea lui About, Pireul n'avea decât patru mii de suflete; Atena era încă un urâcios orașel albanez. Pe tron se afla regele bavarez, Othon, slab, fără coloare, fără voință, înțepenit în mijlocul etichetei nemțești. Alături de dânsul, regina Amalia, groasă, energică, dominatoare.

Balurile dela curte, cu recele lor formalism, cu lipsa de însuflețire cu sărăcia de răcoritori, au găsit în About un povestitor ironic. Lumea eleganțelor e de asemeni ciuruită de săgeți. Iată un strălucit ofițer din suita Curții. Vine dela un duel cu un diplomat. A tras întâi și n'a nimerit.

— Domnule, îi zise atunci diplomaful, lovitură nu se numără.

Mâna îți tremură prea tare. Binevoește a reîncepe.

Ofițerul nu așteptă să fie invitat a doua oară. Trase încă odată...

Pe vremea aceea lipsa de disciplină domina în Grecia, începând cu armata.

Un biet jandarm, cinstit și de ispravă, doria să-și vadă pe tunică galonul de caporal. Cu neputință. Nu era înaintat. El dezerta atunci spre a deveni bandit. Isprăvile lui îl făcură cunoscut guvernului. Cum nu-l putea prinde, i se trimise vorbă că de se va întoarce, va fi înaintat a doua zi caporal, iar peste un an sergent. Banditul ascultă și se întoarce. Peste un an ministrul uță înșă sa-l facă sergent. El se retrase din nou la munte.

După trei omoruri fu înaintat. Curând ajunsese și orțer.

Iubirea de libertate ajungea deci la ned'sci li a; iubirea de egalitate se prefacea de asemeni în uă împotriva oricărei deosebi social. Psihologia ostacismului antic avea la temel e această ură. Prin aceiaș gelozie se

explică și legea dela 3 Februarie 1844, care îndepărta dela orice funcție publică pe toți Grecii născuți în alte țări, cu toate că au contribuit atât de mult la independența greacă.

Administrația grecească e ținta ironiei lui About. Înăuntru, frânele guvernului sunt slăbode. Dreptatea e schioapă. Ea se poate înrâuri și cu argumente patriotice.

Un băiat de cârciumă insultase pe un Francez pe drumul Patissiei. Cearta lor ajunsese înaintea judecătorului. Făcând pe procurorul, gretierul ceru toată asprimea justiției, «având în vedere că plângerea fusese înaintată de d. ministrul al Franței. «Franța, domnilor, care...».

Un tânăr din sală strigă :

— Vrei să te apăr ?

— Lasă-mă în pace.

— Vei fi achitat.

— Te iau atunci avocat.

Și «avocatul» începu să peroreze în mijlocul publicului :

— Ce ni se vorbește de Franța și de Francezi ? Nu suntem noi Eleni ? Da, suntem Eleni, o trații mei, și un elen e totdeauna nevinovat (Semne de aprobare în sală). De altfel, actul de acuzare a mințit. Eram de față în clipa când acest blând cârciumar a fost insultat, lovit și rănit de o hoardă de barbari, veniți dela Nord...

Și „avocatul“ continuă tot astfel. Publicul

îi luă partea zgomotos. Pedeapsa fu micșorată dela o lună la o zi de închisoare...

* * *

Ironia lui About s'a îndreptat mai ales asupra sferelor înalte lipsite de orice moralitate și de orice educație. Miniștrii, politicianii, generalii, curtezanii regelui Othon se oglindesc în această carte vioae și mușcătoare în trășături neuitate.

Grecia regelui Tino nu-și va găsi oare și ea istoricul spiritual, ironic dar și dureros pe care îl merită ?

II.

Grecia bavarezului Othon aduce aminte de Grecia lui Tino : un rege fără voință multă, și o regină germană cu prea multă voință. Dominatoarea Amalie se regăsește în regina Sofia ; contele de Armansperg în baronul de Schenk, care face și desface ițele politice din Atena...

* * *

Amalia introdusese în democratica Grecie tot rigorismul etichetei micilor curți germane. Interiorul acestei curți sărace, pedante, și formaliste a găsit în About o vervă strălucită. El pretindea că marea damă de onoare nu era o ființă, ci un automat : un mijloc ingenios de a face și economii și de a păstra cu sfințenie eticheta, mărginind-o la niște formule neschimbate de automat.

Viața privată a reginei Amalia, era, de altfel, la adăpostul oricărei clevetiri.

O singură dată un început de idilă a sgu-duit galbenul palat din Atena.

Un ofițer francez de marină, fiind invitat la un bal al curței, avu cinstea să joace cu Regina Amalia. A doua zi dimineață, îi trimise un coș cu niște mere superbe, în care era și un bilețel redactat astfel: «Maiestate, acordând premiul de frumusețe Venerei, Paris i-a dat un măr.

Cum Maiestatea Voastră e de o sută de ori mai frumoasă decât Venus, îmi iau îndrăzneala de a-i trimite o sută de mere».

A fost nevoie de intervenția ministrului Franței, pentru ca galantul ofițer să fie mutat din Atena...

* * *

Grecia lui Tino e încă țara bacșișului și a unei administrații anarhice. Politica e un mijloc de îmbogățire. Ea nu mai e însă țara haiducilor... Acest element pitoresc și anecdotic a dispărut din povestirile tuturor călătorilor...

Grecia Regelui Othon era o Grecie romantică. Klefții roiau chiar în jurul zidurilor Ate-nei... Călătoriile erau pline de emoții și de peri-peții pitorești...

Odată un călător din Germania străbătea Grecia, încărcat de juvaeruri. În drum, întâlnește un bandit, care îi ceru punga. Voind să se caute în buzunar, călătorul își desfăcu pal-tonul. Lanțul de aur al ceasornicului se văzu.

«Dă-mi și ceasornicul», îi zise banditul. Voind să scoată ceasul, călătorul scoase mai

întâi mînuşa. Inelele cu pietre preţioase scilpiră. — «Dă-mi şi inelele», porunci banditul. Trăgînd inelele, se văzu şi manşeta.

«Dă-mi şi butonii», zise Kleftul. Silindu-se însă să scoată butonii, se desfăcu cămaşa. Pe piept, călătorul avea un medalion de aur. — «Dă-mi şi medalionul», se răsti haiducul. Şi dacă pistolul n'ar fi fost întins spre dînsul, călătorul s'ar fi împotrivit poate cu înverşunare, căci în medalion era o şuviţă din părul iubitei...

În una din călătoriile lui prin Morea, About întîlni o ceată de oameni cu o înfăţişare în-doelnică. În frunte, un om, ce părea a fi conducătorul ei, mergea înarmat până'n dînţi. Ceilalţi îl urmau pe jos sau pe catâi, zăngănind din arme sau aruncînd priviri asasine...

Peste un sfert de oră, About întîlni un ţaran cu care intră în vorbă.

— Cine e conducătorul acestei cete? Mi se pare ca sunt nişte bandiţi.

— N'ai greşit cu mult: e un subprefect în inspecţie.

Tot astfel contele M. de Vogüé, trebuind să treacă munţii Olimpului (1875), a fost silit să ia dela un bogat negustor din Salonic un bilet de recomandaţie către Sotiri, regele munţilor din acel timp...

...S'au dus Klefţii pădurilor sărace ale Greciei. Au rămas însă Klefţii oraşelor: Klefţii politicei care îşi exercită vasta lor piraterie asupra bietelor finanţe ale celui mai sărac popor din Europa...

GRECIA REGELUI GHEORGHE

Grecia regelui Gheorghe e o lungă epocă de frământări vulcanice. Asupra ei cade o grea umbră : războiul greco-turc din 1897. S'a încheiat însă cu o apoteoză : războiul balcanic din 1913. Războiul balcanic avea să deschidă era nouă a Greciei de astăzi. Pentru epoca regelui Gheorghe rămâne caracteristic dezastrul din Tesalia. E drept că în urma acestui dezastru, Grecia a ieșit cu hotarele lărgite. Asupra acestei mici țări, care e și o mare amintire, au veghiat în totdeauna Franța și Anglia. Infrângerile ei s'au prefăcut deci mereu în beneficii.

* * *

Plutesc încă în amintirea tuturor nefericite lupte din văile Tesaliei. Domokos și Larissa sunt două mari răni ale Greciei. Nu pentru că a fost biruită : puterea Turcilor era, în adevăr, mai mare. Ci pentru felul cum a fost

biruită. Armata greacă s'a arătat fără virtuți ostășești. A măsurat valea Tesaliei cu deschiderea grăbită a pașilor fugari. Într'una din lupte, Garibaldienii fuseseră așezați în fruntea atacului. Fiind siliți să dea îndărăt din pricina numărului mare al Turcilor, n'au mai găsit în spate nici urmă de Grec. În fugă le luaseră chiar și merindele.

* * *

„Și atunci ni se ridică în minte fanfara sunătoare a luptelor din antichitate: *Termopile, Maraton, Salamina*... Sunt oare Grecii de azi urmașii acelor eroi? Unii învățați germani tăgăduesc orice legătură de sânge între Grecii lui Tino și Grecii lui Pericle. Legatura de sânge a devenit însă astăzi problematică nu numai pentru Greci ci pentru toate popoarele. Nu mai sunt rase curate. Popoarele moderne au ieșit din încrucișări, pe care știința nu le poate urmări cantitativ. Dar dacă sângele se decolorează și se amestecă, moștenirea conformației morale este mai sigură... Și, lăsând la o parte marile însușiri creatoare ale Elenilor antici, toate micile lor însușiri și mai ales toate defectele rasei lor, nestatornicia, invidia, lipsa de simț moral, pasiunea excesivă pentru viața publică, s'au păstrat, exagerându-se, la Grecii moderni...

Cum rămâne însă cu virtuțile militărești ale rasei? La Termopile cei trei sute de Spartani mureau eroic pentru salvarea patriei. În aceiași Tesalie, evzonii diadocului Constantin rupeau

pământul fugând. La 490 pe câmpia Maratonului, Grecii lui Miltiade și Aristide împărșiau pe Perșii lui Artafernes, scăpând nu numai Grecia ci și soarta civilizației europene. La 11 Aprilie 1879 Klefții lui Arvanitaki prindeau pe lordul Muncaster și pe întreaga lui suită ce vizitau câmpul dela Maraton. Bândiții cereau 1 milion 120 de mii de drahme pentru a le da drumul...

Ce legătură sufletească poate fi deci între eroii lui Miltiade și Klefții lui Arvanitaki?

* * *

Adevărul e că poporul grecesc n'a fost niciodată un popor războinic: sub Pericle sau sub regele Gheorghe. I-au lipsit virtuțile militare. Războinici au fost numai muntenii Dorieni, care, mai ales în Sparta, ne-au dat icoana unei republice militare. De pe urma Spartei n'a rămas decât un sat sărăcăcios între păduricele de lauri ale lui Eurotas, în timp ce Atenienii ne-au lăsat o întreagă civilizație și liniile pure ale Partenonului...

Maratonul și Salamina sunt momente unice de vitejie în istoria militară a Atenei. Meritul lor cade asupra lui Miltiade și Temistocle... Grecilor, ce voiau să fugă la Salamina, Temistocle a trebuit să le tae drumul, strigându-le: „*Mișeilor, de ce dați îndărăt?*“ Fugeau ca la Domokos...

Încolo, în toată istoria Eladei atât de strălucită sub raportul culturii, avem prea puține fapte de arme... Și cele pe care le cunoaștem,

ne vin prin imaginația măritoare a istoricilor lor. Fantazia elenică (calitate, de altfel, moștenită și de Grecii de azi numai în defectul ei nu și în latura creatoare) a înfrumusețat cele mai mici întâmplări și ciocniri. Ea ne-a dat legenda milioanelor de soldați ai lui Xerxes... Realitatea rasei înclină mai mult spre dezastrul din Tesalia, decât spre eroismul celor trei sute dela Termopile.

GRECIA LUI TINO

În grăsa și rodnică Tesalie, străjuită la sud de amintirea «celor trei sute» dela Termopile; în Tesalia în care activitatea eroică a lui Hercule a răsturnat muntele Ossa peste Pelion; în Tesalia centaurilor și a Lapiților eroicului Piritous; în Tesalia, în care valea Tempe își răsfire umbra pinilor; în Tesalia în care s'au hotărât destinele lumii romane prin biruința lui Cesar dela Farsale; în Tesalia plină de amintirile vitejești ale vechilor Eleni, plină de poezia lui Lucan, străjuită de umbra sacră a Olimpului; în această Tesalie de glorie, de poezie și de bogăție se imprăstia în goană, la 1897, o armată bătută și un general grabit ca Achile cel iute la picior. Dacă ar n-ai fi existat jocurile olimpice generalul ar fi câștigat premiul alergă și s-ar fi fost cântat de nemuritorul Pindar. În Tesalia, în care «cei trei sute dela Termopile» *au stat pe loc* în fața erșilor lui Xerxes, D'ad cul Con tant'nos alerga ca într'un stadion olimpic. În locul unei

cununi de laur, îl aștepta însă o universală ironie și umilință...

* * *

În Grecia individualismului exagerat, care ne-a dat mari artiști, dar a împiedecat formarea unui stat puternic și coerent; în Grecia ostracismului antic; în Grecia invidiei și a politiceii de cafenea; în Grecia generalilor care vorbesc la întruniri publice; în această Grecie tulburată de otrava politiceii, era acum câți-va ani un om de prisos.

O puternică ligă militară se înjghebase sub conducerea colonelului Zorbas, împotriva șefului armatei, ce devenise odios și prin incapacitate și prin zelul lui de a-și face partizani și creaturi în sânul oștirii...

Și, lucru ne mai pomenit, liga n'a putut fi potolită până ce n'a fost scos din armată Moștenitorul tronului. Astfel a cunoscut drumul exilului Diadohul Constantinos, eroul de la Domokos și dela Larissa...

* * *

Schimbare la față...

Prin iscusința lui Venizelos, rătăcitorul diadoch e rechemat în patrie. Prin iscusința aceluiaș mare bărbat de stat, războiul Balcanic dela 1912 dă roade strălucite pentru Grecia. Diadochul Constantinos intră în Iannina trădată și în Salonicul gol. O mână asasină îl ridică apoi pe tron.

Grecia întreagă strigă, uitătoare și mobilă
ca în totdeauna :

— *Zito, o vasilevs Constantinos !*

* * *

Din această clipă fostul fugar dela Domokos, și fostul exilat pentru incapacitate și intrigă s'a prefăcut într'un mare general.

Scena se petrece acum la curtea dela Berlin. Cumnatul său îi oferă cu mare solemnitate bastonul de mareșal. Vasilevsul Tino se scoală cu modestie :

— «Victoriile câștigate, spune el, le datoresc metodelor învățate la școala de război din Berlin a Majestății Voastre, căreia îi păstrez o eternă recunoștință».

Mare emoție! Aceleași metode împinsese odinioară pe diadochul Constantinos la dezastrul dela Domokos și Larissa.

Mulțumită acelorași metode, diadochul fusese alungat ca incapabil.

Și nimic despre activitatea diplomatică a lui Venizelos? mai ales nimic de munca regeneratoare a generalului Eydoux și a misiunii franceze ce lucra de ani pentru a reorganiza armata greacă? Nimic... Numai metodele cumnatului său dela Berlin. Vasilevsul avea de pe atunci simțul familiei și al modestiei.

* * *

Ii lipseau însă bani. Dela Berlin trebuia să treacă și pe la Paris. Eram tocmai atunci

la Paris. Nu voi uita nici odată indignarea presei franceze împotriva acestui erou de operetă. Nu voi uita mai ales, glaciala lui primire; scuzele la care a fost silit; explicațiile încurcate prin care căuta să salveze și «metoadele» dela Berlin și legitimize străduinții ale misiunii franceze pentru a reorganiza armata.

Ce a urmat se știe.

Se cunosc șovăirile de doi ani ale Vasilevsului între vocea națiunii și telegramele cumnatului dela Berlin. În ochii armatei sale a devenit, în sfârșit, un erou... Oșteanul care fugia la Domokos după «metodele dela Berlin», oșteanul, pe care liga lui Zorbas îl scotea din cadre pentru a-l trimite peste graniță ca incapabil, acest oștean a devenit «un mare general» și idolul armatei...

T A T O I

Sunt cinci-spre-zece ani de când am pășit întâia oară pe pământul Greciei. Aveam un suflet de hagi... Veneam să văd Grecia. Mi se părea însă că o văzusem de mult. O purtam în mine mai frumoasă și mai încântătoare... Nu Grecia lui Edmond About sau Grecia câmpiilor rușinoase ale Tesaliei, ci Elada nemuritoare a lui Homer; Elada eroilor ce-și însoțeau faptele de fanfara cuvintelor armonioase, Elada lespedelor de marmură și a zeilor țineri...

În Atena, căutam urmele lui Pericle... Pe marginea Ilisului reciteam dialogurile lui Socrate printre stușișurile de laur... Aici se răspândise elocința lui subtilă. Versurile lui Sofocle îmi cântau în ureche: «Apele rodnice ale Ilisului rostogolesc valuri ce nu ațipesc niciodată; în fiecare zi unda lui curată se răspândește pe pământ, împrăștiind viața».

Ochii mei lacomi îl căutau: Ilisul cărților lui Platon și al poezilor antici. Pe fundul unei albi mâltoase abia se zăria pe alocuri o ață

de apă tulbure. În alte părți, apa dispăruse cu totul sub pământ...

Trecându-l dintr'o săritură, am căutat apoi cu lăcomie mult cântata fântână «Calliroe» — «isvorul frumos», «fântâna cea cu nouă guri», după cum o numește Pausanias...

Cu neputință.

Planul Atenei desfăcut și cercetat cu îngrijire nu-mi ajuta la nimic.

Mi-am luat atunci inima în dinți... Cu mari efortări și reminiscențe din gramatica lui Curtius am întrebat în cea mai curată limbă home-rică pe un preot ce trecea:

— Părinte, unde e fântâna Calliroe?

Preotul se uită la mine disprețuitor.

— E chiar lângă d-ta.

Privii. În șgheabul unei piefre sărace se prelingea un firicel de apă, pe care o aștepta cu lăcomie limba fumegândă a unui măgăruș însetat...

* * *

În valurile de căldură ale lunii lui August ce se abat asupra Atenei, albă de marmură și de pulbere fină, am nimerit și prin locurile spre care nu mă ademenia vre-o reminiscență antică. La Colonos, îmi răsunau încă în ureche plângerile lui Oedip. Din păduricea lui săracă mi se arăta încă chipul pur al Antigonei; la Faleron mă urmăria amintirea lui Pericle și a lui Demetrios...

Am nimerit însă și la Tatoi...

Nici o urmă clasică... În valurile de căl-

dură ale lunei lui August, răcoarea pădurei dela Tatoi era totuși binevenită. Tăceau amintirile. Vorbia prezentul.

Era după întâlnirea dela Abazzia a Regelui Carol cu Regele Gheorghe. O apropiere se schița între cele două regate...

Tovarășul meu, un grec bătrân, îmi făcea mărturisiri. Era negustor. Era însă și om politic. Ca orice grec avea vederile lui asupra politicei Europei. Întâlnirea dela Abazzia îl bucura. Înaintea lui Gunaris, el înclina spre Puterile Centrale...

— Asta e politica ce ne trebuie. Dar vrea oare s'o înțeleagă?

Și zicând aceste vorbe, tovarășul meu îmi arătă cu aer de conspirator palatul alb din mijlocul pădurei...

— El poate. Dar, ea? Ei domnule, domnule!... Grecul tăcu misterios. Suspină adânc. Apoi reluă:

— Olga e mare ducesă din familia Romanoff. Inima i-a rămas în Rusia... Și la curtea noastră regală, femeia cântă...

* * *

Acum când palatul din Tatoi a ars, mi-ăm adus aminte de cuvintele Grecului meu...

De câte ori nu se va fi întors spre acest palat pumnul patrioților furioși;

— El, poate. Dar, ea?... Sofia e sora Kaiserului. Inima i-a rămas în Germania.

Căci astfel a voit soarta. În țara, în care

Elena a tulburat timp de zece ani liniștea tuturor cetăților grecești, și Clitemnestra a pregătit baia sângeroasă a lui Agamemnon, au apărut și cele trei regine voluntare, Amalia, Olga și Sotia care au hotărât destinele Greciei...

RUGACIUNEA PE ACROPOLE

Ar trebui un nou Renan și o nouă rugăciune pe Acropole. Nu pentru a o cânta. A cântat-o altădată. Ci pentru a-i implora zeița ocrotitoare.

Athena poliadă de fildeș și de aur a lui Fidias ce privia din creștetul Acropolei spre marea glaucă ; Athena, pe care o zăreau corăbierii, ridicându-și brațele spre dânsa, nu mai există. Au topit-o barbarii. S'au închis ochii ce îmbrățișau splendorile cetății apropiate și ale mării îndepărtate...

În micul muzeu de pe clina Acropolei, este însă o altă Athenă tainică. Nu e de fildeș și de aur. N'a ieșit din dalta lui Fidias. E un idol primitiv, din vremea zeilor tineri și viguroși, din vremea când credința sculpta și zugrăvia cu mai multă convingere decât arta marilor maeștri. N'are ochi de pietre prețioase, dar ce putere de fascinare se răspândește din globurile goale ! Ce farmec se împrășteie din gura înflorită de un zâmbet enigmatic ! Pe bucle se văd și acum urmele policromiei. Stă încă nemișcată. Sub «peplos» bănuiești

însă prima mișcare: cel dintâi gest al unui copil ce învață să meargă...

* * *

În fața acestei Athene primitive, fără cască, fără lance, fără capul Gorgonei atârnat pe piept, dar de o inteligență și bunătate cucreditoare, ar trebui să vină un nou Renan: un Renan elenic.

Patria elenică e în primejdie. N'o amenință galerele lui Xerxes și soldații Persiei și ai Bactrianei. Impotriva acestora nu era decât o singură atitudine: curajul pe care ți-l dă frica morții. Grecia nu putea decât să biruiască sau să moară. A biruit prin istețimea lui Temistocle și prin bărbăția rasei amenințate. A scăpat civilizația lumii de o lungă epocă de dominație persană. Dacă ar fi fost învinsă, soarta Europei ar fi fost schimbată. Evul mediu n'ar fi așteptat barbaria germană. Barbaria persană ni l-ar fi dat cu o mie de ani înainte.

* * *

Primejdia *noastră* este astăzi cu mult mai mică decât era pe câmpiile Maratonului sau în undele egeice. În Grecia n'am pierde decât doar o amintire. Pentru Grecia însăși primejdia este însă tot atât de mare. Dilema ei suflă este și mai grea...

De o parte interesele actuale și viitoare ale Elenismului, alături de Franța, ce și-a vărsat sângele pe lespezele de marmoră ale

Acropolei, și de Anglia, pe a cărei mărinimie a cunoscut-o încă de pe vremea lui Gladstone. Intr'un cuvânt, războiul imediat, în numele idealului național și al viitorului rasei, și alături de prietenii firești și seculari.

De altă parte, prietenia bulgaro-germană, — înșelătoare prietenie de o clipă, urmată apoi de imperialismul bulgar în Balcani și de sfârșitul expansiunii elenice.

* * *

E o tragică clipă de alegere...

Grecia are un singur om, pe Venizelos, care și-a făcut alegerea chiar dela început în cel mai larg sens național. Ceilalți au cultivat o politică de șovaire, de subtilitate sofistică și de oportunism... Se mai putea încă șovăi.

A sosit însa acum clipa când nu se mai poate șovăi... Spectrul foametei a dovedit chiar și celor mai încăpăținați Greci că îngăduința Aliatilor a ajuns până la margine.

Trebue să aleagă...

...Și atunci gândul tuturor merge spre idolul curzâmbetului enigmatic al Athenei de pe Acropole, al zeiței aerului limpede și al inteligenței pătrunzătoare... Reverse lumina în toate mințile întunecate și scape încă odată destinele Eladei!

PEISAJ HOMERIC

N'au trecut încă doi ani de când am avut v ziunea homerică a Corfului—patria de odinioară a mărinimoșilor Feacieni ai regelui Alkinous.

În scăpătarea serei albastre și molcome nobila Nausicaa înălță un cântec în mijlocul nimfelor. Deshamând măgărușii, ele îi lasară slobozi pe țărmul fluviului de argint. După ce și-au spălat rufele în valurile râului, Nausicaa și tovarășele ei se scâldară, împrăștiind pe pielea lor albă undelemnul parfumat... Apoi mâncară, așteptând ca soarele pieziș să le usuce...

Nu departe, mult pățitul Ulise dormia într'un stufiș. Trezindu-se la chiotele nimfelor, el se simți încolțit de îndoeli :

«Nefericitul de mine ? unde sunt oare ? în mijlocul cărui popor am căzut ? e sălbatic și fără de lege ? cinstește oare pe zei și legile ospitalității ? Ce glasuri se aud în preajma mea ? E oare vocea nimfelor ce locuesc piscurile munților sau izvoarele fluviilor sau pajiștele verzi ? E oare adevărat că am auzit

un glas omenesc? Trebuie să mă luminez cu orice preț».

Rupând o ramură puternică și plină de frunze, el își făcu o centură. Apoi ieși din vizuina lui, întocmai ca un leu viguros: ochii îi scăpărau; în foamea ce-l rodea, tot ce i-ar ieși în cale ar deveni prada lui. Astfel apărură și Ulise gol în fața tinerelor Feaciene.

La vederea acestui muritor plin de nisipul mărilor, cuprinse de spaimă, ele fugiră ascunzându-se pe înălțimile din jurul fluviului. Singură fiica lui Alkinous rămase nemișcată, Minerva îi insuflase o bărbăție divină...

* * *

O imaginii senine ale celui mai senin dintre poeți! În înserarea albastră și molcomă v'am văzut pe toate. Am văzut feciorelnica siluetă a frumoasei Nausicaa, scoborându-se în unda rece a fluviului; am văzut nimfele grațioase jucând goale în jurul ei; am văzut figura bărbătească a lui Ulise sperînd roiul de fete... În urechi mi-au răsunat armonioasele perioade ale eroului în care își povestește minunile lungii lui peregrinații pe mare...

O, Corfu, Corfu! floare a Ioniei, în acea seară m'am adânciț în peisajul tău homeric și am trăit o clipă neuitată de seninătate și de clasicism...

Alături, un cântăreț rătăcitor picura de pe o chitară romanțele de dragoste ale acestor insule fericite. În față, în prelungirea mării,

se înălța sombrul vierziș ai chiparoșilor unei mici mănăstiri aruncate în apa glaucă. Peisaj romantic, imortalizat de penelul lui Boecklin în renumita lui pânză: „*Insula morților*“...

* * *

O, Corfu, Corfu, floare a antichității homerice !

Te-am văzut numai prin poezia marelui aed străbun... Abia s'a mai adăugat și viziunea romantică a lui Boecklin. O clipă mi-a apărut și o nobilă vedenie: umbra rătăcitoare a unei împărătese îndurerate rătăcind prin grădinele pustii ale Achilleionului..

Atât...

Nu știam însă că războiul mondial te va încununa cu o glorie și mai nepieritoare.

Pe locul unde a apărut Ulise cu centura lui de frunze frumoaselor Feaciene speriate, a apărut și lungul convoi al unui popor desculț și despoiat, rămașiță glorioasă a unor lupte epice...

După cum Ulise a plecat de pe pământul tău, îmbărbătăt și refăcut prin stăruința mărinosului Alkinous spre patriă mult dorită; tot astfel armata Serbiei s'a refăcut la sânul tău, plecând cu puteri noi în căutarea patriei pierdute... !

O, Corfu, Corfu, peisajului tău homeric i s'a adăugat un al peisaj modern de o înaltă valoare simbolică !..

TABLA DE MATERII

TABLA COPRINSULUI

	<u>Pag.</u>
Gestul strămoşesc	3
Carpaţii	5
Sburătoarele	7
„Păsărica“ lui Sf. O Iosif	10
Furor teutonicus	14
Elogiul urei	20
Factorii morali ai războiului	23
Literatura războiului	27
Războiul generator de literatură	30
Artă mutilată	34
Viziuni dobrogene	38
Printre răniţi	41
N. Iorga	44
Dormiţi în pace, morţilor	48
Mihail Kogălniceanu	51
Regele suferinţei	55
Pe spada de onoare a lui Berthelot	58
Soldaţii Franţei	61

	<u>Pag.</u>
Epopeea Ceho-Slovacă	67
Jalnica Moldovii întâmplare	70
Linia Siretului	74
Cele două Crăciunuri	77
După doi ani de tăcere	81
Două suflete	84
Incendiul Parisului	87
Generalul Averescu	90
Regina	94
Dela Sarraill la Franchet d'Espérey	98
Unirea tuturor Românilor	102
Pacea	108

Grecia în pragul războiului

Grecia Regelui Othon	115
Grecia Regelui Gheorghe	124
Grecia Regelui Tino	125
Tatoi	129
Rugăciunea pe Acropole	133
Peisaj homeric	136

N O T Ă

Acest volum trebuia să aibă ca titlu „In marginea epopeei”. Abia la tirajul copertei exterioare mi s'a atras atenția că mai există un volum de războiu cu acelaș titlu. Nu i-am putut deci schimba titlul decât pe prima copertă.

E. L.

